

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ АВІАЦІЙНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН

Кафедра міжнародного права та порівняльного правознавства

ДИПЛОМНА РОБОТА
ВИПУСКНИКА ОСВІТНЬОГО СТУПЕНЯ
«МАГІСТР»
спеціальності 293 «Міжнародне право»

Тема: РЕГІОНАЛЬНІ МЕХАНІЗМИ І СУЧАСНІ РЕГІОНАЛЬНІ КОНЦЕПЦІЇ
МІЖНАРОДНОГО ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ

Виконавець: Чоботько Вікторія Вікторівна

Керівник: д.ю.н., професор Буроменський Михайло Всеволодович

Нормоконтролер: викладач Головатенко Марина Юріївна

Київ - 2020

ЗМІСТ

ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ	
1.1. Поняття та сутність інституту захисту прав людини.....	8
1.2. Загальна характеристика механізмів захисту прав людини: сутність та класифікація.....	11
Висновки до розділу 1.....	16
РОЗДІЛ 2. СУЧАСНИЙ СТАН РЕГІОНАЛЬНИХ МЕХАНІЗМІВ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ	
2.1. Характерні риси європейської системи захисту прав людини.....	17
2.2. Специфіка міжамериканської системи захисту прав людини та основних свобод.....	39
2.3. Особливості захисту прав людини в ісламських державах.....	45
2.4. Стан розвитку захисту прав людини в африканському регіоні.....	53
Висновки до розділу 2.....	58
РОЗДІЛ 3. ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ НОВИХ КОНЦЕПЦІЙ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ	
3.1. Формування глобального конституціоналізму як прогресивної концепції захисту прав людини.....	61
3.1. Концепція захисту прав людини в Китайській народній республіці.....	65
3.2. Концепція неформального американського конституціоналізму	70
Висновки до розділу 3.....	73
ВИСНОВКИ	75
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	79

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

ЄІДПЛ – Європейська ініціатива в галузі демократії та прав людини;
ЄКПК – Європейський комітет з запобігання катуванням;
ЄКПЛ – Європейська конвенція прав людини;
ЄКСП – Європейський комітет соціальних прав;
ЄС – Європейський Союз;
КНР – Китайська народна республіка;
ЛАД – Ліга арабських держав;
МП – міжнародне право;
НБСЄ – Рада з безпеки та співробітництва в Європі;
ОАД – Організація американських держав;
ОАЄ – Організація Африканської Єдності;
ОБСЄ – Організація з безпеки та співробітництва в Європі;
ОІС – Організація ісламського співробітництва;
ООН – Організація Об'єднаних Націй;
ПАРЄ – Парламентська асамблея Ради Європи;
РЄ – Рада Європи.

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Захист прав людини у будь-якому сучасному суспільстві є необхідним інститутом права, за допомогою якого охороняються права громадянина, статус особи, встановлюються юридичні гарантії захисту його прав, свобод і обов'язків.

Сьогодні існує поширена проблема порушення прав людини та небажання або неспроможність окремих держав боротися з цими порушеннями належним чином, що зумовлює наявність відповідних механізмів захисту прав людини у межах міжнародного співтовариства.

Це питання набуває особливої актуальності у зв'язку з підвищенням ролі міжнародних та регіональних організацій щодо захисту прав людини. Регіональне співробітництво держав у сфері захисту прав людини суттєво доповнює універсальну систему захисту прав людини і основних свобод, дає можливість заповнити її прогалини, врахувати особливості регіону, піти далі від загального рівня забезпечення прав і свобод. Саме механізми захисту прав людини, які були утворені в межах певних регіонів наразі набувають все більшої ролі, з максимальною користю реалізують покладені на них функції та дозволяють краще враховувати особливості конкретних учасників міжнародного спілкування, а також динаміку їх розвитку.

Ця ситуація привернула увагу багатьох вчених, які вивчали різні аспекти цієї проблеми. Такі вчені як Буткевич В. Г., Симановский С. І., Ліщина І.Ю. Оберлейтнер Г., Де Шуттер О. розглядали теоретично-методологічні засади захисту прав людини, а саме сутність інституту захисту прав людини та механізмів захисту прав людини. Питанням сучасного стану регіональних механізмів займалися такі вчені як Котляр І. І., Мицик В. В., Пастухова Л. В., Абашидзе А. Х., Павлова Л. В., Карташкін В.А. та інші. Практичні аспекти формування нових концепцій захисту прав людини, а саме глобального конституціоналізму, концепції захисту прав людини в КНР та неформального американського конституціоналізму досліджували такі науковці як Р.

Йохансен, Р. Фальк, Є.О. Львова, В. Зорькін, М.О. Баймуратов, Й. Чан, М. Девіс, А. Грабер, Г. Гілман та ін.

Метою дипломної роботи є аналіз теоретично-методологічних засад захисту прав людини, дослідити сучасний стан регіональних механізмів захисту прав людини, проаналізувати практичні аспекти формування концепцій захисту прав людини.

Мета даного дослідження визначила низку **завдань**, які полягають у наступному:

- проаналізувати поняття та сутність інституту захисту прав людини;
- розглянути сутність та класифікацію механізмів захисту прав людини;
- дослідити характерні риси європейської системи захисту прав людини;
- проаналізувати специфіку міжамериканської системи захисту прав людини та основних свобод;
- визначити особливості захисту прав людини в ісламських державах;
- розглянути стан розвитку захисту прав людини в африканському регіоні;
- дослідити формування глобального конституціоналізму як прогресивної концепції захисту прав людини;
- розглянути концепція захисту прав людини в Китайській народній республіці;
- проаналізувати концепцію неформального американського конституціоналізму.

Об'єктом дослідження є міжнародно-правові відносини, що виникають у сфері захисту прав людини у рамках регіональних організацій.

Предмет дослідження – регіональні механізми і сучасні регіональні концепції міжнародного захисту прав людини.

Методи дослідження. Для досягнення поставленої мети і завдань дослідження при написанні роботи було використано комплекс загальнонаукових та спеціальних методів пізнання.

Важливе місце у роботі посідають формально-юридичний та порівняльно-правовий методи. Зокрема, методи були використані для дослідження сутності інституту захисту прав людини та при порівнянні механізмів захисту прав людини, аналізі міжнародних нормативно-правових актів, конвенцій і договорів, дослідженні сучасного стану регіональних систем захисту прав людини, а також при дослідженні формування концепцій захисту прав людини.

Наукова новизна одержаних результатів. У роботі вперше у вітчизняній науці обґрунтовано практичне значення, виклики та дієвість регіональних механізмів та концепцій захисту прав людини в умовах глобалізації міжнародних відносин.

Теоретичне та практичне значення одержаних результатів. *Теоретичне* значення одержаних результатів полягає у тому, що положення і висновки дипломної роботи доповнюють сучасні дослідження з питань регіонального захисту прав людини та основних свобод. Висновки й положення дипломної роботи можуть слугувати підґрунтям та сприяти подальшому розвитку науки міжнародного права у сфері міжнародного захисту прав людини.

Робота має цільову *практичну* спрямованість. Сформовані теоретичні положення та висновки можуть бути використані при написанні підручників, навчальних посібників і методичних розробок з навчальних курсів та дисциплін «Міжнародне публічне право», «Міжнародно-правові механізми захисту прав людини», «Регіональні механізми захисту прав людини», «Європейське право у галузі прав людини», «Концепції міжнародного права» тощо для студентів юридичних факультетів вищих навчальних закладів.

Апробація отриманих результатів. Основні результати дослідження були представлені на науково-практичній конференції «ПОЛІТ-2019» та III-й Міжнародній науково-практичній конференції на тему «Міграційна політика в рамках глобалізаційних процесів сучасності».

Структура та обсяг дипломної роботи. Дипломна робота складається із вступу, трьох розділів, якими охоплюються дев'ять підрозділів, висновків та

списку використаних джерел (82 найменування). Загальний обсяг дипломної роботи – 78 сторінок, у тому числі список використаних джерел – 87 сторінок.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ

1.1. Поняття та сутність інституту захисту прав людини

Термін «міжнародний захист прав людини» на сьогоднішній день зустрічається у вузькому та широкому значенні. В широкому значенні під тим терміном розуміють систему міжнародно-правових норм, принципів і стандартів, закріплених у міжнародних угодах універсального, регіонального та локального характеру, які визначають права і свободи людини, зобов'язання держав і міжнародних організацій щодо дотримання, розвитку вказаних прав і свобод, а також міжнародні механізми забезпечення контролю за дотримання суб'єктами міжнародного спілкування своїх зобов'язань у цій сфері та відновленням порушених прав конкретних осіб або груп населення. Згідно цієї точки зору, міжнародний захист прав людини є галуззю сучасного міжнародного права з поширеною сукупністю інститутів права і незалежними механізмами забезпечення їх функціонування [1, с. 196].

Відповідно до інших поглядів, міжнародний захист прав людини та основних свобод є інститутом нової галузі міжнародного права – міжнародного права прав людини. Ця ідея переважає в українській науці, як окреслює у своїй праці В.Г. Буткевич «у міжнародному праві склався новий інститут міжнародного захисту прав людини, основні положення якого відображено у Статуті ООН» [1, с. 197].

В той же час, серед певних науковців існує думка, що міжнародний захист прав людини є інститутом міжнародного гуманітарного права. Вони, перш за все, спираються на те, що міжнародне співробітництво охоплює широке коло гуманітарних проблем: як наукових, культурних, освітніх, та і контактів між людьми, обміну інформацією та ін. [1, с. 197].

Як зазначає у своїй праці відомий австрійський вчений Герд Оберлейтнер, до створення сучасного міжнародного режиму прав людини,

міжнародне гуманітарне право (або закон війни, як тоді було відомо) передбачало, що певні люди заслуговують захисту від жорстокості та зловживань під час війни. Зі своїм корінням у давнину та довгою історією кодифікації, гуманітарне право видається природним фундаментом і попередником прав людини. Але, незважаючи на спільну мету збереження людської гідності, взаємодія гуманітарного права та прав людини є більш складною як історично, так і з сучасного погляду. Думка про те, що два правових режими розвивалися «за абсолютно різними та абсолютно окремими напрямками», видається незрівнянним у світлі їх постійної взаємодії з часом, зокрема взаємодії ідей, звичаїв та правил, що формували їх відповідні бази. Але з іншого боку, вчений наголошує, що незважаючи на те, що багато особливостей гуманітарного права зробили цей правовий режим «першоосновою» прав людини, міжнародне гуманітарне право не є просто ранньою версією прав людини. Дві галузі взаємно впливали один на одного і продовжують взаємодіяти одне з одним, але немає лінійного розвитку від гуманітарного права до прав людини: впродовж історії гуманітарний напрямок закону війни допомагав надихнути ідею прав людини, але зароджувана концепція індивідуальних прав людини також вплинула на закон війни [2, с. 248].

Слід виділити думку вчених на міжнародний захист прав людини як на інституційний механізм міжнародного права прав людини. На їх думку, міжнародне право захисту прав людини відображає створені у відповідності з міжнародними нормами спеціальні органи, наділені повноваженнями приймати, розглядати і оцінювати звернення індивідів [1, с. 197].

Раніше існували твердження, що норми прав людини займають вищу позицію в міжнародному праві через свій специфічний статус. Справа корінного народу Сахоямакса, представлена Міжамериканському суду з прав людини, є корисною відправною точкою. У цьому випадку держава стверджувала, що не може реалізувати право корінної громади на власність над землями їхніх прабатьків, оскільки, серед інших причин, 60 ці землі тепер

належали німецькому інвестору, захищеному двостороннім договором про інвестиції [3, с. 59-60].

Ключовою функцією міжнародного права захисту прав людини є зміцнення поваги всіх суб'єктів міжнародного спілкування до прав і свобод людини. Ця функція втілюється тільки через норми права, завдяки забезпеченню певного порядку, через засоби масової інформації, рішення неурядових організацій, політичні декларації держав тощо [1, с. 199].

Головною метою міжнародного права захисту прав людини полягає у досягненні прогресу в підтримці та захист прав людини, завдяки правовому забезпеченні прав людини та основних свобод як на міжнародному рівні так і на національному.

Важливо зазначити певні функції щодо зміцнення режиму визнаних прав і свобод людини, а саме:

- функції контролю за дотриманням чинних прав і свобод людини;
- функції протидії новим явищам суспільного життя, якщо тільки вони суперечать фундаментальним правам і свободам людини [1, с. 199].

Завдяки реалізації наведених функцій міжнародного захисту прав людини та основних свобод на міжнародному та національному рівнях міжнародне право практично досягло викорінення анти людських явищ, таких як расизм, націоналізм, антисемітизм та ін. [3, с. 60].

Необхідно виділити ще одну важливу функцію міжнародного права захисту прав людини та основних свобод – інтернаціоналізація фундаментальних досягнень у цій сфері. Досягається вона через:

- підготовку та розгляд доповідей та повідомлень із захисту прав людини;
- виявлення та розслідування грубих порушень прав людини;
- методи та процедури, що застосовуються міжнародними організаціями, їхніми органами та спеціалізованими установами, а також національними інституціями із захисту прав людини;

— засоби масової інформації, суспільну інформацію, дослідження, консультативні послуги, публікації в сфері захисту прав людини та святкування днів прав людини [1, с. 200].

У структуру міжнародного захисту прав людини та основних свобод можуть входити:

- загальні принципи права;
- принципи міжнародного права;
- норми міжнародного права звичаєвого характеру;
- міжнародно-правові стандарти.

Так, загальні принципи права надають правам людини універсальності, недискримінації, рівності, відповідності прав фізичних осіб та їх обов'язків, оскільки вони спільні для всіх правових систем [3, с. 61].

У структурі міжнародного права захисту прав людини функціонують майже всі принципи міжнародного права. Найзначнішими для неї є такі принципи як:

- принцип загальної поваги прав людини та основних свобод (стрижневий принцип);
- принцип самовизначення;
- принципи протиправності колоніалізму, неокolonіалізму й расизму;
- принцип верховенства права;
- принцип плюралістичної демократії та ін. [1, с. 200].

1.2. Загальна характеристика механізмів захисту прав людини: сутність та класифікація

Загальна декларація прав людини, як правило, вважається основою міжнародного права в галузі прав людини [4]. Прийнята в 1948 році, Загальна декларація прав людини надихнула укласти багато юридично обов'язкових міжнародних договорів з прав людини. Декларація все ще залишається важливим інструментом у галузі прав людини, будь то у питання вирішення

несправедливості, конфліктні періоди в суспільствах, що зазнають репресій, чи у зусиллях щодо досягнення підтримки прав людини.

Це являє собою загальне визнання того, що основні права та основні свободи притаманні всім людям, невідчужувані і однаково застосовні для всіх, і що кожен народжується вільним і рівним у своїй гідності та правах. Незалежно від національності, місця проживання, статі, національного чи етнічного походження, кольору, релігії, мови чи будь-якого іншого статусу, міжнародна спільнота 10 грудня 1948 р. взяла на себе зобов'язання підтримувати гідність та справедливість для всіх людей [5].

Термін «міжнародні механізми захисту прав людини» розуміють як систему міждержавних інституцій та організацій, які діють з метою забезпечення міжнародних стандартів прав і свобод людини та їх відновлення у випадку порушення. Необхідно додати, що крім міждержавних інституцій та організацій, існують також багато неурядових правозахисних організацій. Але, як наголошується у ст. 55 Конституції України, надаючи право громадянам звертатися до міжнародних установ для захисту своїх прав стаття закріплює право на звернення лише до міждержавної установи із захисту прав людини [6].

Так, міждержавні інституції відрізняються наступними рисами:

- вони мають реальний вплив на уряди держав;
- зазвичай їх рішення носять обов'язковий характер виконання, та у будь-якому випадку їх думка не може бути проігнорована;
- вони змушують міжнародну спільноту звертати увагу на порушення прав людини.

В якості класифікації, міжнародні механізми захисту прав людини поділяють на універсальні та регіональні.

Універсальні механізми захисту прав людини – це, перш за все, інституції та організації, діяльність яких розповсюджується на весь світ, незалежно від державних та регіональних кордонів. Такі механізми найчастіше пов'язують з найбільш представницькою міжнародною організацією – ООН. Перш за все через наступні причини:

- в ній беруть участь майже всі держави світу;
- відповідно до Статуту ООН однією із головних цілей ООН є «утвердити віру в основні права людини, у гідність і цінність людської особистості» [7].

Розглядаючи роль органів та інституцій ООН у сфері захисту прав людини та основних свобод, універсальні правозахисні органи розділяють на такі види:

1. *Постійні органи, які є складовою апарату ООН* – Рада з прав людини, та її додатковий орган – Форум з проблем меншин. Ці органи, а також Комісія зі становища жінок, утворені в рамках Економічної і соціальної ради ООН для виконання функцій у сфері захисту прав людини. У межах Секретаріату, було утворено Центр прав людини і також Управління Верховного Комісара ООН з прав людини [8].

2. *Органи, утворені за міжнародними угодами, укладеними під егідою ООН.* В рамках ООН було укладено багато міжнародних договорів з приводу захисту прав людини, що доповнюють положення Загальної декларації прав людини, що застосовуються до окремих груп прав або окремих прав, які закріплюються в них. Однак, не дивлячись на той факт, що юридично Загальна декларація прав людини формально не була обов'язковою, але в якості звичаю стала такою для всіх держав, то такі наступні угоди стали обов'язковими для виконання державами, але лише тими, які їх ратифікували та підписали. Перш за все це відноситься таких документів як Пакт про громадянські та політичні права [9] і про соціальні та економічні права (перший вступив в силу 23 березня 1976 року, а другий – 3 січня 1976 року) [10]. Згадані угоди (включаючи Протоколи до Пакту про громадянські та політичні права), разом із Загальною декларацією формують основне джерело в галузі захисту прав людини – Міжнародний Білль про права людини.

Крім Пактів під егідою ООН були розроблені:

- Конвенція про ліквідацію всіх форм расової дискримінації [11];

— Конвенція проти катувань та інших жорстоких нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання, а також безліч інших договорів [12].

На виконання всіх цих угод були створені: Комітет ООН з прав людини, Комітет з економічних, соціальних і культурних прав, Комітет з расової дискримінації, Комітет проти тортур та ін.

3. *Спеціалізовані інституції Організації Об'єднаних Націй.* Відповідно до ст. 57 і 63 Статуту Організації, ООН створені установи, сформовані міжурядовими угодами у сфері економіки, соціальних відносин, культури, освіти, охорони здоров'я та ін. [7]. Спеціалізовані установи являють собою постійно діючі міжнародні установи, які здійснюють свою діяльність на основі власних статутів і угод з ООН. В даний час існує 17 таких організацій. Але дуже мало з них мають справу з правами людини. Для тих же, які здійснюють правозахисну діяльність, вона не є основною, а впливає з загальносоціальної спрямованості їх діяльності і, відповідно, лише доповнює її. До таких інституцій належать в першу чергу: Міжнародна Організація Праці та Організація Об'єднаних Націй з питань освіти, науки і культури [8].

Другою важливою складовою міжнародного механізму захисту прав людини є регіональні міжнародні організації. Регіональною міжнародною організацією називають, якщо її є учасниками є держави, розташовані в межах певного регіону земної кулі, наприклад, Європи, Африки чи Південної Америки.

На сьогоднішній день в світі існує три дієздатні регіональні системи захисту прав людини: міжамериканська система, європейська система та система захисту прав людини в африканському регіоні. Міжамериканська система захисту прав людини функціонує в межах ОАД і представлена Міжамериканською комісією з прав людини Міжамериканський судом з прав людини. На відміну від відповідного європейського правозахисного інституту Міжамериканський суд не надав якого-небудь значного впливу на формування регіональних стандартів прав людини, оскільки за значний час свого існування

Суд розглянув порівняно небагато справ [13]. Таким чином, захист прав людини поклався на Комісію, до якої можуть звертатися зі скаргою будь-які фізичні особи, недержавні установи або групи осіб. У випадку, якщо не вдалося досягти домовленості, Комісія може вживати заходів для досягнення мирного вирішення спору. Рішення Комісії володіють великою моральною вагою і, таким чином, враховуються державами, що були звинувачені в порушенні прав людини [14].

Африканський механізм захисту прав людини складається з Африканської комісії прав людини і народів, що є інституцією Організації Африканської Єдності. Комісія функціонує на підставі Африканської хартії прав людини і народів. Комісія заслуховує кожні два роки звіти держав про законодавчі та інші заходи з захисту прав людини. Виходячи з цього, Комісія готує свої судження та пропозиції. До того ж, вона розглядає звернення громадян і недержавних структур про масштабні і систематичні порушення прав людини. За ним Комісія формує висновки для вищої інституції ОАЄ - Асамблеї глав держав і урядів [15].

Найбільший інтерес для нас, безсумнівно, представляє Європейська система захисту прав людини. Вона функціонує в межах Ради Європи, механізм захист прав людини та основних свобод якої доповнюють Європейський Союз та Організація з безпеки та співробітництва в Європі. Європейський механізм захисту прав людини заснований на ряді договорів, головним серед них постає Європейська конвенція захисту прав людини і основних свобод [16]. Окрім даної Конвенції, в межах Ради Європи сформовані:

- Європейська соціальна хартія;
- Європейська конвенція прав меншин;
- Європейська конвенція прав дитини;
- Європейська конвенція про запобігання катуванням.

Висновки до розділу 1

Враховуючи вищевикладене, до першого розділу даного дослідження можна зробити наступні висновки. Міжнародний захист прав людини на сьогоднішній день сформувався як інститут міжнародного права прав людини, що є галуззю міжнародного права. Головною метою права прав людини є підтримка та захист прав людини, що здійснюється завдяки правовому забезпеченні прав людини та основних свобод на міжнародному і на національному рівнях. Важливу роль у втіленні поставленої мети у сфері захисту прав людини відіграє інтернаціоналізація досягнень, що забезпечується завдяки розгляду доповідей, розслідуванню випадків порушень прав людини, видання публікацій та поширення через засоби масової інформації. Елементами міжнародного захисту прав людини виступають загальні принципи та принципи міжнародного права, норми та міжнародно-правові стандарти

Міжнародні механізми захисту прав людини – це міждержавні об'єднання та організації, які були утворені для підтримки та захисту прав і свобод людини, а у випадку їх порушення – відновлення їхніх прав. Виділяють універсальні та регіональні механізми захисту прав людини. Універсальний механізм захисту прав людини існує на рівні ООН, оскільки до Організації входять майже всі країни світу та захист прав людини передбачається як одна із основних цілей установи. Регіональними механізмами існують в межах європейської, міжамериканської та африканської систем захисту прав людини, найефективнішою із яких зараз залишається Європейська система захисту прав людини.

РОЗДІЛ 2

СУЧАСНИЙ СТАН РЕГІОНАЛЬНИХ МЕХАНІЗМІВ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ

2.1. Характерні риси європейської системи захисту прав людини

Європейський механізм захисту прав людини являє собою сукупність правових норм конвенцій та угод, прийнятих в рамках Ради Європи, ОБСЄ, Європейського Союзу, а також діяльність Ради Європи, Європейського Суду з прав людини щодо забезпечення виконання європейських конвенційних норм щодо захисту прав людини.

На сьогодні найзначнішу роль у сприянні забезпеченню та захисту прав людини на європейському рівні відіграє Рада Європи – політична міжурядова організація, яка складається з 47 держав-членів, головною сферою діяльності якої від моменту виникнення є захист прав людини та основних свобод. Рада Європи діє на засадах Статуту від 3 серпня 1949 р., у преамбулі якого проголошується, що духовні й моральні цінності, які є загальною спадщиною народів держав-членів, є першоосновою принципів особистої й політичної свободи та верховенства права, на яких ґрунтується істинна демократія [17].

Права людини і свободи закріплені в двох найбільших документах Ради Європи - Європейської Конвенції про захист прав людини і основних свобод від 4 листопада 1950 року і Європейської соціальної хартії від 18 жовтня 1961 р. [18, с. 85].

Основними органами Ради Європи, які діють у сфері захисту прав людини, є такі органи як:

- Комітет міністрів;
- Парламентська асамблея;
- Європейський суд з прав людини.

Комітет міністрів є керівним органом РЄ, що складається з міністрів закордонних справ держав-членів або їх постійних представників, які

перебувають у Страсбурзі, а також інших членів урядів. Комітет, зокрема, приймає висновки у формі рекомендацій урядам із питань, що розглядаються, готує до ухвалення тексти конвенцій та угод, здійснює контроль за виконанням рішень Європейського суду з прав людини. Попри необов'язковий характер рекомендацій Комітету міністрів, вони відображають домовленості, досягнуті урядами усіх держав-членів Ради Європи [19, с. 328].

Парламентська асамблея, яка є консультативним органом та уповноважена обговорювати будь-які питання та приймати рекомендації щодо будь-якого питання, що відповідають меті і компетенції Ради Європи [20]. Основну діяльність у сфері забезпечення прав людини провадять два Комітети:

- Комітет з юридичних питань і прав людини;
- Комітет з моніторингу.

Комітет з юридичних питань і прав людини уповноважений розглядати дуже широке коло юридичних питань, щодо яких він отримав мандат від ПАРЄ на ґрунтовні дослідження, що згодом будуть покладені в основу резолюцій і рекомендацій державам - членам РЄ та структурним підрозділам РЄ. Окрема сфера його діяльності пов'язана із Європейською конвенцією про захист прав людини та основоположних свобод 1950 р. Комітет постійно працює над удосконаленням механізму забезпечення прав людини: щодо впровадження зобов'язань стосовно «нових» прав людини, участі Європейського Союзу у ЄКПЛ, національної імплементації норм і прецедентної практики Суду з прав людини. Комітет уповноважений також екзамінувати кандидатів у судді Європейського суду з прав людини перед їх обранням ПАРЄ.

Комітет з моніторингу збирає та обробляє інформацію про стан виконання певною державою або групою держав своїх міжнародних зобов'язань. Кожного року Комітет готує звіт ПАРЄ про прогрес наглядової процедури і раз на два роки - звіт за результатами моніторингу однієї конкретної держави. Якщо Комітет доходить негативних висновків щодо певної держави, вона може очікувати такої реакції з боку Парламентської Асамблеї:

- 1) ухвалення відповідної резолюції, в якій констатується незадовільний стан виконання зобов'язань і містяться конкретні вимоги до держави усунути виявлені недоліки;
- 2) незатвердження повноважень Парламентської делегації даної держави або тимчасове припинення її повноважень;
- 3) звернення до Комітету міністрів з рекомендацією про можливе виключення даної держави з членства Ради Європи на підставі ст. 8, 9 Статуту Ради Європи [21, с. 89-90].

Європейський суд з прав людини — постійний орган Ради Європи, який розглядає міждержавні справи та індивідуальні скарги на порушення статей Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод з боку держав-учасниць Конвенції.

Європейська система захисту прав людини включає в себе також *інститут Комісара Ради Європи з прав людини*. 7 травня 1999 р. Комітет міністрів Ради Європи на своїй 104-й сесії в Будапешті прийняв Резолюцію про Комісара з прав людини Ради Європи. Таким чином, в рамках найавторитетнішої правозахисної організації, якою є Рада Європи, з'явився новий інститут, незалежна посадова особа, завдання якої сприяти повазі прав людини та їх дотриманню в країнах Ради Європи [19, с. 329-330]. У функції Комісара в першу чергу входить:

- сприяння здійсненню інформаційно-просвітницької діяльності в галузі прав людини в державах членах Ради Європи;
- вдосконалення законодавства в галузі прав людини та діяльності національних омбудсменів.

При здійсненні своїх функцій Комісар повинен бути незалежним і неупередженим. Щорічно він представляє доповідь Комітету Міністрів і Парламентській Асамблеї, може представляти свої рекомендації, висновки і доповіді з конкретних питань. Основний напрямок його діяльності - робота з громадськістю [22, с. 87].

Доктрина прав людини, сформульована в Європейській конвенції є багато в чому компромісним результатом зусиль вчених, міжнародників і держав. Значний внесок у її розробку внесли французькі правознавці Ж. Пікте, Ф. Люшер, Ж. Ріверо, П.-А. Тейджен і ін. Сформульовані ними підходи спираються на синтез соціальних і ліберальних доктрин. Ж. Пікте не тільки розробляв теорію міжнародного гуманітарного права (про індивідів як суб'єктів міжнародного права), а й багато зробив для розвитку правової основи діяльності міжнародних організацій. П.-А. Тейджен був співавтором проекту Європейської конвенції про захист прав людини і основних свобод і активно брав участь в проходженні цього проекту і сприяв його просуванню як впливового міжнародно-правового акту. Ж. Ріверо, фахівець в галузі конституційного права, розробляв проблеми колективних прав трудящих на націоналізацію, на участь в управлінні. Європейський суд з прав людини створив європейське прецедентне гуманітарне право [23, с.132]

В Європейському Союзі не існує цілісного механізму захисту прав людини. Національну систему захисту прав людини, яка функціонує в державах-членах, доповнює система захисту на рівні Євросоюзу. Окрім цього, захист прав і свобод людини здійснюються в межах Ради Європи, учасниками якої всі держави-члени Євросоюзу. Формування системи правових норм на рівні Євросоюзу, що забезпечують захист прав і свобод людини, відбулося поступово, а ця система має значний потенціал для свого розвитку [24, с. 63].

Діяльність ЄС спрямована, головним чином, на співробітництво в соціально-економічній сфері. Проте в Договорі про Європейський Союз (ст. 6) були сформульовані положення, що закріплюють права людини як невід'ємну частину права ЄС, а саме: «Основні права, як вони гарантовані Європейською конвенцією про захист прав людини і основних свобод, і як вони впливають із загальних для держав-членів конституційних традицій, входять в зміст права Союзу в якості загальних принципів» [25].

Особливе місце тут займає *Хартія основних прав ЄС* [52]. Як зазначається у статті 6 Договорі про Європейський Союз «Союз визнає права, свободи і принципи, викладені в Хартії Європейського Союзу про основні права від 7 грудня 2000 р. адаптованої 12 грудня 2007 р. яка має таку ж юридичну силу, як і Договори» [25]. У Хартії сформульовано 54 статті, що стосуються чи не всіх основних прав і свобод людини, відомих практиці міжнародного співробітництва: людської гідності (ст. 1), права на життя (ст. 2), права особи на цілісність (ст. 3), заборони катувань або нелюдського чи такого, що принижує гідність, поводження або покарання (ст. 4), заборони рабства і примусової праці (ст. 3), права на свободу і безпеку (ст. 6), права на повагу до приватного і сімейного життя (ст. 7), права на захист особистих даних (ст. 8), права на шлюб і права мати сім'ю (ст. 9), свободи думки, совісті й віросповідання (ст. 10), свободи вираження поглядів і інформації (ст. 11), свободи зібрань та об'єднання (ст. 12), свободи мистецької та наукової діяльності (ст. 13), права на освіту (ст. 14), свободи вибору заняття і права на працю (ст. 15), свободи контактів у бізнесі (ст. 16), права власності (ст. 17), права притулку (ст. 18), права на захист у випадку переміщення, вигнання або видачі (ст. 19), рівності перед законом (ст. 20), недискримінації (ст. 21), культурної, релігійної та мовної різноманітності (ст. 22), рівноправ'я між чоловіком і жінкою (ст. 23), прав дитини (ст. 24), прав людей похилого віку (ст. 25), інтегрування осіб-інвалідів (ст. 26), права робочих на інформування і консультації (ст. 27), права колективних угод і дій (ст. 28), права доступу до вільних робочих місць (ст. 29), захисту на випадок незаконного звільнення (ст. 30), сприятливих і справедливих умов праці (ст. 31), заборони дитячої праці й захисту молодих людей на роботі (ст. 32), сімейного і професійного життя (ст. 33), соціальної безпеки і соціальної допомоги (ст. 34), права на турботу про здоров'я (ст. 35), доступу до обслуговування загальних економічних інтересів (ст. 36), захисту навколишнього середовища (ст.37), захисту споживачів (ст. 38), права голосувати і бути кандидатом на виборах до Європейського парламенту (ст. 39), права голосувати і бути кандидатом на

муніципальних виборах (ст. 40), права на добре управління (ст. 41), права доступу до документів (ст. 42), права звертатися до омбудсмена (ст. 43), права петицій (ст. 44), свободи пересування і вибору місця проживання (ст. 45), права на дипломатичний і консульський захист (ст. 46), права на ефективний і справедливий судовий розгляд (ст. 47), презумпції невинуватості і права на захист (ст. 48), принципів законності й пропорційності кримінального покарання злочинів (ст. 49) та ін. [26].

Хартія приймалась як політичний документ, на підставі якого країни створюють уніфіковані національні норми та право Євросоюзу. У подальшому Хартію основних прав Європейського Союзу було включено до проекту Конституції для Європи, а за неможливості її прийняття до Лісабонського договору 2007 р. Основний документ ЄС — Лісабонський договір, а також Хартія, як його невід’ємна складова, набув юридичної чинності 1 грудня 2009 р. отже, Євросоюз отримав правовий документ, який містить наразі найбільш повний перелік громадянських, політичних, економічних, соціальних та культурних прав осіб [19, с. 327].

Система Європейського Союзу вирізняється досконалим інституційним механізмом, у тому числі й стосовно дотримання прав людини і основних свобод. Серед чотирьох основних органів Євросоюзу (Європарламент, Рада, Комісія ЄС і Суд ЄС) Судові належить провідне місце у захисті прав і свобод людини. Юрисдикція Суду є обов’язковою для держав-членів. Він складається із суддів і генеральних адвокатів [19, с. 325].

Важливу роль в реалізації політики ЄС в галузі прав людини відіграє *Агентство з основних прав* (The European Union Agency for Fundamental Rights), що визначає та аналізує основні тенденції в цій галузі. Агентство Європейських Союзу з основних прав є центром експертизи основних прав ЄС та є однією з децентралізованих агентств ЄС. Ця установа створена для надання експертної допомоги установам ЄС та держав-членів з різних питань прав людини та допомагає забезпечити захист основних прав людей, що живуть в ЄС.

Агентство прагне до встановлення культури основних прав людини по всьому Європейському Союзу. Таким чином, вона здійснює:

- 1) збір відповідних та своєчасних даних та інформації щодо прав людини;
- 2) обмін аналітичною інформацією, яка була зібрана доказами та обмін рекомендаціями з адміністрацією та політиками, що приймають рішення;
- 3) підвищення рівня обізнаності та популяризації основних прав через новітні комунікації;
- 4) залучення широкого кола різноманітних зацікавлених сторін від місцевого до міжнародного рівня з цілеспрямованою допомогою та поглибленими знаннями [27].

В рамках ЄС функціонує Європейський інспектор з захисту даних, посада якої була утворена у 2000 році. *Європейський інспектор з захисту даних* є незалежним органом з захисту даних Європейського Союзу. Головними цілями інспектору є:

- здійснювати моніторинг та забезпечення захисту персональних даних та конфіденційності, коли інституції та органи ЄС обробляють особисту інформацію осіб;
- консультувати інституції та органи ЄС з усіх питань, пов'язаних з обробкою особистої інформації. Оскільки законодавчий орган ЄС здійснює пропозиції щодо законодавства та нових політичних подій, які можуть вплинути на приватне життя;
- контролювати нові технології, які можуть впливати на захист особистої інформації;
- звернутися до Суду ЄС для надання експертної консультації щодо тлумачення закону про захист даних;
- співпрацювати з національними контролюючими органами та іншими наглядовими органами для покращення послідовності у захисті персональної інформації [28].

25 червня 2012 р. ЄС прийняв *Стратегічні рамки з прав людини і демократії*, де сформульовані принципи, цілі та пріоритети ЄС, визначено правові та інституційні ресурси, спрямовані на підвищення ефективності і послідовності політики ЄС в галузі прав людини на найближчі десять років. Стратегічні рамки доповнює План дій на 2015-2020 рр. Відповідно до Стратегічних рамок засновується посада *Спеціального представника ЄС з прав людини*, основне завдання якого - підвищення ефективності та спостереження політики ЄС в галузі прав людини [29, с. 294].

План дій з прав людини та демократії (2015-2020) забезпечує узгоджену основу для реальних колективних зусиль як країн ЄС, так і інституцій ЄС. У 2012 році ЄС призначив свого першого Спеціального представника ЄС з прав людини пана Ставроса Ламбрінідіса. Його роль полягає в тому, щоб зробити політику ЄС щодо прав людини у країнах, що не є членами ЄС, більш ефективною та привернути увагу громадськості [30].

У 1994 р. з ініціативи Європейського парламенту була розроблена спеціальна програма ЄС, що здійснює фінансування проектів, спрямованих на просування прав людини і розвиток демократії в світі, - Європейська ініціатива в галузі демократії та прав людини. У грудні 2006 р вона отримала нову назву - Європейський інструмент сприяння демократії та правам людини (ЄІДПЛ). До основних цілей ЄІДПЛ відносяться:

- підвищення поваги до прав і свобод людини в країнах і регіонах, де існує найбільший ризик їх порушення;
- зміцнення ролі громадянського суспільства в просуванні прав людини і демократичних реформ, у розвитку участі в політичному житті, а також запобігання конфліктів;
- сприяння реалізації заходів в таких сферах, як діалог з питань заохочення і захисту прав людини, діяльність правозахисників, скасування смертної кари, боротьба із застосуванням тортур, діти в збройних конфліктах і насильство по відношенню до жінок;

- підтримка і зміцнення міжнародної та регіональної систем захисту прав людини, правосуддя, верховенства закону і розвитку демократії;
- формування довіри та зміцнення віри в надійність і прозорість демократичних виборчих процесів, зокрема, шляхом їх моніторингу [31, с. 141].

ЄДПЛ також фінансує проекти щодо забезпечення гендерної рівності та захисту дітей, сприяє взаємодії між ЄС та іншими організаціями, що займаються захистом прав людини, наприклад, ООН, Міжнародним комітетом Червоного Хреста, Радою Європи та ОБСЄ [31, с. 142].

З 2014 року в ЄС діє *Європейський інструмент в галузі демократії та прав людини*, створений на основі раніше існуючого Європейського інструменту сприяння демократії і прав людини (2007-2013 рр.). Європейський інструмент покликаний сприяти досягненню цілей політики ЄС в галузі прав людини і демократії в державах, що не входять до складу ЄС. Згідно з мандатом Європейського інструменту на 2014-2020 рр. до числа пріоритетів віднесені:

- розвиток співпраці між громадянським суспільством і державою;
- особлива увага до уразливих груп (національних, етнічних, релігійних і мовних меншин, жінкам і корінним народам);
- дотримання економічних і соціальних прав людини [29, с. 294].

Особливо гострою проблемою для Європейського Союзу стала проблема захисту прав мігрантів. За період з 2015 по 2017 роки більше 3,2 млн біженців вимушені були покинути свої домівки та просити притулку у ЄС. Запроваджена у 2015 році Європейським Союзом *Спільна політика щодо міграції та надання притулку* є невід'ємним інструментом, який ефективно вирішує проблеми в цій сфері та передбачає реалізацію конкретних дій для опанування кризи, здійснює фінансування проектів, які забезпечують гуманітарну допомогу та інших найнагальніших потреб тих, хто шукає притулку у Європі. Ключову роль тут відіграє Європейська комісія, яка забезпечує розробку цієї політики, що включає у себе захист осіб, які потребують притулку, стримування нелегальної

міграції, збереження життя на морі та забезпечення зовнішніх кордонів ЄС, гарантування вільного переміщення людей в межах Шенгенської зони, покращення організації легальної міграції та покращення інтеграції громадян, які не є членами ЄС, у суспільство ЄС. Тому основними цілями Європейської комісії у цій сфері є:

- забезпечити, щоб всі країни ЄС повною мірою впровадили Спільну європейську систему притулку (CEAS);
- зменшити стимули до нерегулярної міграції, боротися з контрабандою;
- забезпечити кращий захист на зовнішніх кордонах завдяки збільшенню фінансування та більш помітній ролі європейського прикордонного агентства Frontex та ін. [32].

Про головні результати реалізації цієї політики Європейська комісія звітує ключовим органам ЄС, а саме Європейському парламенту, Європейській раді, та Раді ЄС. У своєму останньому звіті про хід виконання імплементації Європейської програми з питань міграції (6/3/2019), вона наголосила на таких досягненнях:

1. У 2018 році через зовнішні кордони ЄС було виявлено близько 150 000 нелегальних мігрантів, що на 25% менше ніж у 2017 р. Це найнижчий рівень за п'ять років і понад 90% нижче рекордного року міграційної кризи 2015 року.
2. Дії ЄС сприяли майже 730 000 порятунків на морі з 2015 року.
3. Мільйони шукачів притулку, біженців та переселенців отримали допомогу від програм, що фінансуються Надзвичайним цільовим фондом ЄС для Африки, завдяки якому основну підтримку отримують понад 5,3 мільйонів уразливих людей.
4. Цільовий фонд для Африки також зіграв велику роль у забезпеченні добровільного гуманітарного повернення понад 37 000 вразливих мігрантів з Лівії до їхніх країн походження з початку 2017 року.
5. Понад 140 мільйонів євро було виділено Фондом притулку, міграції та інтеграції для підтримки заходів щодо інтеграції та легальної міграції між 2015 та 2017 роками.

6. Було укладено офіційні угоди про реадмісію або практичні домовленості щодо повернення та реадмісії з 23 країнами походження та транзиту.

7. В той самий час понад 80% гуманітарної допомоги ЄС у 2018 році було виділено на потреби примусово переміщених осіб [33].

Рада Європи стала однією із найефективніших міжнародних організацій, яка сприяла ухваленню важливих регіональних угод з прав людини, найбільш відомою якою є *Європейська конвенція про захист прав людини та основоположних свобод 1950 року* [16], яка згодом доповнилася чотирнадцятьма протоколами. Додаткові протоколи розширили список прав і удосконалили міжнародний механізм контролю за їх виконанням.

Відповідальність сторонами-учасницями за не дотримання положень Конвенції забезпечується *Європейським судом з прав людини*, який вже пройшов процедуру реформування, є найбільш дієвим і ефективним серед інших у міжнародно-правовій системі. Діяльність Суду регулюється *Конвенцією та Регламентом Суду* від 01 листопада 2006 року. До того ж, Суд правомочний розглядати як *індивідуально ініційовані* (ст. 34 Конвенції), так і *міждержавні* справи (ст. 33 Конвенції) щодо порушення положень Конвенції [21, с. 9].

Загальним критеріями прийнятності заяви є необхідність попереднього вичерпання всіх внутрішньодержавних засобів, згідно із загальновизнаними принципами міжнародного права та дотримання строків давності (з дня винесення остаточного рішення національними властями повинно минути не більше 6 місяців).

Спеціальним критерієм є відповідність індивідуальної заяви таким вимогам:

- вона не повинна бути анонімною;
- вона не повинна бути "за суттю аналогічною" заявам, які раніше Суд вже розглядав, чи бути предметом "іншої процедури міжнародного провадження і врегулювання" - за умови, що вона не містить нових фактів;

- зміст заяви не повинен суперечити додаткам до неї;
- заява повинна бути достатньо обґрунтованою і правомірною [21, с. 12-13].

Суд з прав людини може за суттю справи винести такі рішення:

1. Деклараторні рішення (тобто такі, в яких встановлюється факт порушення або непорушення норм Конвенції);
2. Рішення про надання потерпілій стороні «справедливої сатисфакції» [34, с. 163-164].

Зобов'язання виконувати рішення Європейського Суду з прав людини впливає з міжнародно-правової відповідальності держави, яка не виконала своє первинне зобов'язання, - у відповідності зі статтею 1 Європейської конвенції про права людини, - забезпечувати кожному, хто перебуває межах своєї юрисдикції, права і свободи, визначені в Конвенції. Як відомо, несення міжнародної відповідальності тягне за собою три основних зобов'язання:

- 1) зобов'язання припинити протиправне діяння;
- 2) зобов'язання надати відшкодування (усунути наслідки міжнародно-протиправного діяння);
- 3) зобов'язання уникати аналогічних порушень в майбутньому (зобов'язання не повторювати порушення) [34, с. 166-167].

Наступним важливим документом в рамках Ради Європи є *Європейська соціальна хартія 1961 року* [15]. На відміну від Конвенції про захист прав людини і основних свобод 1950 р., яка стосується переважно громадянських і політичних прав, Європейська соціальна хартія охоплює цілу низку економічних і соціальних прав. Хартія доповнена трьома протоколами:

- Додатковим протоколом від 5 травня 1988 р., що гарантує нові права, закріплені у чотирьох статтях;
- Протоколом про поправки від 21 жовтня 1991 р., який реформує процедуру контролю (його ще називають Туринським протоколом);
- Додатковим протоколом від 9 листопада 1995 р., що встановлює процедуру колективних скарг.

Після детального аналізу вад, притаманних Хартії 1961 р. була ухвалена Європейська соціальна хартія (переглянута), яка набула чинності у 1999 р., доповнюючи і розширюючи список гарантованих прав [19, с. 347-348].

Виконання державами взятих на себе зобов'язань відповідно до Європейської соціальної хартії та Європейської соціальної хартії (переглянутої) підлягає міжнародному контролю. Наглядний механізм встановлено її статтями 21 – 29 [24, с. 351]. У цьому сенсі, Договірні Сторони кожні два роки у формі, яка визначається Комітетом міністрів, надсилають Генеральному секретарю Ради Європи доповідь про застосування прийнятих ними положень частини II Хартії (ст. 21) [36].

Урядові доповіді безпосередньо розглядає спеціальний орган – *Європейський комітет соціальних прав*, який складається із 15 незалежних експертів, що мають «визнану компетенцію у міжнародних соціальних питаннях» і обираються Комітетом міністрів Ради Європи за списком, поданим державами-учасницями Хартії.

Дотримання державами положень Хартії *контролюється через два механізми* - вивчення періодичних доповідей держав-учасниць і розгляд колективних скарг (останній запроваджено 1995 р. як факультативний). Слід зазначити, що механізм доповідей, а також процедура колективних скарг стосуються лише Частини II Хартії; безпосереднього механізму контролю за виконанням загальних програмних зобов'язань частини I не передбачено.

Основними повноваженнями ЄКСП є юридична оцінка відповідності внутрішньодержавної ситуації в державах - учасниках Хартії 1961 р., Додатковому протоколу 1988 р., Переглянутій Хартії 1996 р. В межах процедури вивчення урядових доповідей ЄКСП ухвалює висновки, по завершенні процедури колективних скарг - рішення. Комітет зазвичай проводить сім сесій на рік. Кожен член ЄКСП є доповідачем з певних положень Хартії та визначених колективних скарг [21, с. 44-45].

У даному разі, процедура подання колективних скарг не дозволяє скаржитися фізичним особам. Колективну скаргу можуть подавати лише:

1. Міжнародні організації підприємців і профспілок, які беруть участь у роботі Урядового комітету, а саме Європейська конфедерація профспілок (ETUC), Спілка конфедерацій промисловості та підприємців Європи (UNICE) і Міжнародна організація підприємців;
2. Інші міжнародні неурядові організації, що мають консультативний статус при Раді Європи та включені до списків, складених із цією метою Урядовим комітетом (Конференція європейських церков, Європейська федерація людей похилого віку, Міжнародна комісія юристів та ін.);
3. Національні організації роботодавців і профспілок, що належать до юрисдикції держави, проти якої вони подають скаргу [21, с. 50].

Сьогодні, *Європейська конвенція про запобігання катуванням та нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню та покаранню 1987 р.* [37] є ключовою конвенцією в рамках Ради Європи, що захищає права людей у місцях позбавлення волі, в'язниці, поліцейських дільниць або закладів для лікування психічно хворих осіб.

Цей міжнародно-правовий договір має низку особливостей. По-перше, його було прийнято для розвитку положень ст. 3 Конвенції про захист прав і основних свобод людини 1950 р., про що зазначено у преамбулі Конвенції, де підкреслюється, що «жодна людина не може зазнавати катувань чи нелюдського або такого, що принижує її гідність, поводження чи покарання». При цьому це не означає жодного дублювання обох механізмів, оскільки вони мають різну процесуальну природу: механізм за ЄКПЛ 1950 р. має більше правовідновлювальний характер, здійснюється за допомогою судової процедури, по завершенні якої приймається юридично обов'язкове рішення, а ініціатором процесу є фізична особа - жертва порушень. Механізм за Конвенцією 1987 р. має передусім превентивний характер і здійснюється за допомогою інспекцій представників відповідного контрольного органу - *Європейського комітету з питань запобігання катуванням чи нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню чи покаранню* (ЄКЗК), які він же

ініціює. Діяльність цього органу регулюється нормами Конвенції та Правилами процедури. [21, с. 56-57].

Відповідно до ст. 1 Конвенції про запобігання катуванням Комітет, шляхом здійснення інспекцій, перевіряє поведження з позбавленими волі особами з метою посилення, у разі необхідності, захисту таких осіб від катувань чи нелюдського або такого, що принижує їхню гідність, поведження чи покарання [37].

Відвідини можуть стосуватися будь-яких місць, де містяться особи, позбавлені волі, незалежно від підстав. Це, наприклад, стосовно місць, де перебувають затримані особи, ув'язнені в результаті засудження за здійснення злочину, затримані в адміністративному порядку або ізольовані з причин медичного характеру, а також неповнолітні, взяті під варту державною владою. Затримані військовою владою також потрапляють під дію Конвенції.

Об'єктами інспекцій можуть бути як державні, так і приватні установи. Комітет може здійснювати відвідини стосовно тих осіб, які позбавлені волі державною владою, а не добровільних пацієнтів. Проте в останньому випадку Комітет має право переконатися в тому, що це насправді була згода пацієнта [19, с. 381].

У тому числі, окрім періодичних інспекцій, Комітет може організовувати й інші інспекції, які, на його думку, необхідні у кожному конкретному випадку відповідно до ст. 7 [37].

Після проведення інспекцій у державі ЄКЗК повинен передати зацікавленому в цьому урядові Доповідь. Ця доповідь містить:

- 1) опис різних стадій інспекції, факти виявлених порушень і консультації з представниками влади зацікавленої держави;
- 2) рекомендації, які ЄКЗК вважає важливими для зміцнення захисту позбавленої волі особи, і пропозиції, на які ця держава повинна зважити.

Звичайно, на початковому етапі така доповідь є конфіденційною. Принцип конфіденційності виявлених фактів Комітет може порушити, використовуючи це як санкцію за небажання Договірної Сторони

співпрацювати і виправити ситуацію згідно з рекомендаціями ЄКЗК. В такому разі Комітет робить публічну заяву з цього приводу. Доповідь про кожен конкретний візит може бути опублікована на прохання зацікавленої держави.

Крім того, наприкінці поточного року ЄКЗК подає Комітету міністрів РС щорічну загальну доповідь про свою діяльність, згодом вона передається на розгляд ПАРЄ та публікується.

У цьому сенсі, Конвенція створює механізм превентивного характеру, який сприяє співпраці держав та консультацій до поліпшення, якщо це потрібно, захисту осіб, позбавлених волі [21, с. 68-69].

Проблеми захисту прав людини є центральними в діяльності Організації з безпеки і співпраці в Європі. З 1975 по 1994 роки ця організація називалася Народою з безпеки і співробітництва в Європі. В даний час ОБСЄ є найбільш представницькою європейською регіональною організацією. До її складу входять 57 держав-учасників. В її роботі беруть участь всі країни Європи, а також США і Канада [38, с. 75].

В рамках системи ОБСЄ вироблено механізм створення норм з прав людини і контролю за їх виконанням, що впливають із зобов'язань у сфері «людського виміру».

Під терміном «людський вимір» розуміють взяті державами-учасницями ОБСЄ на себе зобов'язання забезпечувати повну повагу прав людини й основних свобод, дотримуватися принципу верховенства закону, сприяти затвердженню принципів демократії і для цього створювати, зміцнювати і захищати демократичні інститути, а також створювати у регіоні ОБСЄ атмосферу терпимості. Держави-учасниці ОБСЄ взяли на себе низку зобов'язань, які мають політичну силу [21, с. 106].

Відправним моментом становлення системи було підписання в 1975 р. в Гельсінкі *Заключного акта Народи з питань безпеки і співробітництва в Європі* [19, с. 315].

Гельсінський заключний акт визначив напрямлення і конкретні форми співробітництва держав в різних галузях, що належать до сфери прав людини, включаючи освіту, культуру, інформацію, зв'язки між людьми. Він став тією основою, на якій ось уже багато років розвивається співпраця держав Європи, США і Канади в сфері прав людини [19, с. 165].

У ньому були обумовлені десять принципів співпраці держав. Сьомий принцип проголошував: *«Повага прав людини і основних свобод, включаючи свободу думки, совісті, релігії і переконань»*, тобто повага прав людини і основних свобод, включаючи свободу думки, совісті, релігії та переконань, для всіх, незалежно від раси, статі, мови, релігії. Держави-учасниці зобов'язувалися заохочувати і розвивати ефективно здійснення громадянських, політичних, економічних, соціальних, культурних та інших прав і свобод, які впливають із гідності, властивої людській особистості, і є суттєвими для її вільного і повного розвитку [40].

На *Мадридській зустрічі 1983 р.* держави підтвердили свої зобов'язання за Заключним актом щодо прав людини, висловили рішучість удосконалювати свої національні закони й адміністративні правила в галузі прав людини, підкреслили важливість дотримання рівноправ'я чоловіків і жінок, взяли зобов'язання забезпечувати права і свободи професійних спілок [19, с. 315].

Положення Заключного акту отримали *подальший розвиток у Підсумковому документі Віденської зустрічі представників держав – учасників Наради з безпеки та співробітництва в Європі 1989 р.* Відповідно до цього документу, держави-учасниці:

- підтверджують загальне значення прав людини і основних свобод, повага яких є суттєвим фактором миру, справедливості та безпеки необхідних для забезпечення розвитку дружніх відносин і співпраці між усіма державами;
- висловлюють готовність гарантувати ефективно здійснення прав людини і основних свобод, які впливають із гідності, що є істотними для її вільного і повного розвитку;

— визнають, що всі цивільні політичні, економічні, соціальні, культурні та інші права і свободи мають першорядне значення і повинні повністю здійснюватися всіма належними способами [41].

Крім підтвердження взятих раніше зобов'язань у галузі прав людини, було домовлено:

- 1) розширити підстави заборони дискримінації;
- 2) публікувати і розповсюджувати міжнародні документи, національні законодавчі акти і адміністративні правила про права людини в навчальних закладах;
- 3) забезпечувати необхідним правовим захистом усіх, хто виборює свої права.

Віденська зустріч зробила черговий крок у поліпшенні правових можливостей національних меншин. Держави-учасниці зобов'язалися поважати право кожного вільно пересуватися і вибирати місце проживання на території країни, покидати будь-яку країну, включаючи власну, і повертатися в свою країну і підтвердили процесуальні права і стандарти поводження з ув'язненими. Вони фактично виступили проти смертної кари, допустивши її лише за тяжкі злочини і згідно з чинними на момент учинення злочину законами. Держави домовилися сприяти возз'єднанню сімей, не чинити перепон укладенню шлюбів між громадянами різних держав тощо [41].

Через рік, було проведено Копенгагенську нараду представників держав-учасниць ОБСЄ. *Копенгагенська нарада Конференції щодо людського виміру 1990 р.:*

- розробила принципові складові правової держави;
- розширила перелік основних прав і свобод громадян держав-учасниць та іноземців, а саме, було підтверджено необхідність більш вільного пересування і контактів між людьми;
- співробітництва для обміну інформацією, ідеями, досвідом роботи демократичних інститутів;

— домовлено про поліпшення процедур дотримання прав національних меншин тощо [42].

На черговій *Паризькій зустрічі глав держав 1990 р.* держави-учасниці підписали *Хартію для нової Європи*, в якій зобов'язались поважати особистість і верховенство закону, розширити механізм людського виміру із залученням нових процедур, експертів у галузі прав людини [19, с. 316].

Московська нарада Конференції ОБСЄ 1991 р. проголосила, що питання людського виміру ОБСЄ не є винятково внутрішньою сферою діяльності держав [43]. Було домовлено про створення Інституту ОБСЄ, місії експертів і місії доповідачів при вирішенні питань людського виміру ОБСЄ на території відповідних держав. Цим же питанням були присвячені рішення Празької 1992 р., Гельсінської 1992 р. і наступних зустрічей.

Такий детальний комплекс зобов'язань з людського виміру продовжував розвиватися в наступних документах, і передусім, у частині його інституалізації. Одним із аспектів даного процесу було створення низки *інституцій*, покликаних сприяти виконанню зобов'язань з людського виміру і нагляду за їх виконанням. Основним інститутом у цій сфері стало Бюро з вільних виборів, засноване в 1990 р. і згодом реорганізоване в *Бюро з демократичних інститутів і прав людини*. У 1992 р. засновано посаду *Верховного комісара у справах національних меншин* для сприяння і забезпечення виконання зобов'язань людського виміру, які пов'язані із захистом осіб, що належать до національних меншин [21, с. 110].

Бюро ОБСЄ з демократичних інститутів і прав людини:

1. Сприяє проведенню демократичних виборів шляхом організації всебічного спостереження за виборчими процесами;
2. Реалізовує різного роду проекти, спрямовані на розвиток та зміцнення демократичних інститутів держав-учасниць;
3. Сприяє виконанню державами-учасницями ОБСЄ своїх зобов'язань щодо людського виміру шляхом надання експертних оцінок та практичної підтримки у будівництві демократичних інститутів;

4. Здійснює навчальні програми для державних органів та неурядових організацій щодо підтримки, заохочення і контролю за дотриманням прав людини;
5. Надає допомогу місіям ОБСЄ [44].

Завданням *Верховного комісара у справах національних меншин* є попередження конфліктів та термінові дії щодо запобігання переростання міжетнічної напруженості в конфлікт. Діючи незалежно і конфіденційно, Верховний комісар є підзвітним державам-учасницям ОБСЄ. Він регулярно офіційно та неформально інформує Постійну раду ОБСЄ. Крім того, він співпрацює з діючим головою, з іншими інститутами ОБСЄ та міжнародними організаціями.

Місія Верховного комісара полягає у вирішенні подвійної задачі: докладати зусилля до стримування і розрядки напруженості та виступати в якості «наглядача», привертаючи увагу ОБСЄ на всі випадки, коли ситуація загрожує вийти за межі, в яких дипломатичні засоби, наявні в розпорядженні Верховного комісара, вичерпано.

На основі досвіду Верховний комісар публікує тематичні Рекомендації та Директиви, які містять консультації щодо загальних викликів і передового досвіду [45].

У рамках ОБСЄ утворено ряд *механізмів для моніторингу виконання зобов'язань*, взятих на себе державами-учасниками в галузі прав людини і демократії (людського виміру). Один з цих механізмів, так званий *механізм людського виміру*, може застосовуватися в кожному конкретному випадку окремою державою-учасником або групою держав. Він складається з двох інструментів:

1. Віденського механізму (затвердженого Підсумковим документом Віденської зустрічі 1989 року);
2. Московського механізму (затвердженого на останній нараді Конференції з людського виміру НБСЄ (Москва, 1991 р.)), який частково є подальшим розвитком Віденського механізму [46].

За допомогою *Віденського механізму 1989 р.*, оновленого у Копенгагені в 1990 р., держави-учасниці можуть:

1) обмінюватися інформацією і відповідати на запити про надання інформації та на подання інших держав-учасниць щодо людського виміру ОБСЄ (письмові відповіді на письмові запити про інформацію та на подання інших держав-учасниць мають надаватися в якомога стислі строки, але не пізніше десяти днів);

2) проводити (за можливості якнайшвидше, як правило, упродовж тижня після отримання запиту) двосторонні зустрічі з іншими зацікавленими державами-учасницями з метою вивчення ситуацій і конкретних випадків, а також вирішення питань, що стосуються людського виміру;

3) якщо будь-яка держава-учасниця вважатиме за необхідне, може довести до відома інших держав-учасниць інформацію про ситуації і конкретні випадки у сфері людського виміру, включаючи ті, які обговорювалися в ході двосторонніх зустрічей;

4) якщо будь-яка держава-учасниця вважатиме за необхідне, може надавати інформацію щодо ситуацій і конкретних випадків у рамках обміну інформацією та відповідей на її запити про надання інформації і на подання, а також про результати двосторонніх зустрічей, включаючи інформацію засідань Конференції з людського виміру (нарад з розгляду виконання зобов'язань у сфері людського виміру) [47].

Унаслідок цього, держави-учасниці можуть використовувати наведені процедури з метою привернення уваги до питань, пов'язаних з виконанням зобов'язань державою-учасницею ОБСЄ у сфері людського виміру.

Московський механізм 1991 р. (оновлений у Римі в 1993 р.), уточнюючи та розвиваючи Віденський, додатково передбачає можливість формування *спеціальних ad hoc місій* незалежних експертів задля надання практичної допомоги у розв'язанні конкретних проблем, пов'язаних із людським виміром, на території будь-якої держави-учасниці. Така місія може збирати інформацію, необхідну для виконання її завдань і, за потреби, вдаватися до добрих послуг та

посередництва задля сприяння діалогу і співробітництву між зацікавленими сторонами. Відповідна держава чітко узгоджує з місією експертів її повноваження і таким чином може покласти на неї виконання будь-яких додаткових функцій, зокрема встановлення фактів і консультативне обслуговування, з метою рекомендації способів і засобів сприяння дотриманню взятих у рамках ОБСЄ зобов'язань [47].

БДПЛ доручено надавати підтримку в застосуванні Московського механізму, і воно веде список експертів, призначених деякими державами-учасницями і готових виконувати такі дослідження. Перелічені механізми застосовувалися на практиці лише сім разів:

1. Дванадцятьма державами Європейського співтовариства і Сполученими Штатами в зв'язку з повідомленнями про напади на і зв'єрства по відношенню до беззбройних цивільних осіб в Хорватії та Боснії і Герцеговині (1992);
2. Естонією для вивчення і порівняння естонського законодавства, а також його застосування до загальноприйнятих норм в галузі прав людини (1992);
3. Молдовою для дослідження чинного законодавства, міжетнічних відносин та дотримання прав меншин на території Молдови (1993);
4. У червні 1993 р. Комітетом старших посадових осіб щодо Сербії і Чорногорії для розгляду повідомлень про порушення прав людини (дана місія не змогла виконати своє завдання через недостатню сприяння з боку Союзної Республіки Югославії);
5. 23 квітня 1999 р. Віденський/Московський механізм запроваджено в дію Російською Федерацією щодо військової операції НАТО в колишній Федеративній Республіці Югославії;
6. Десятьма державами-учасницями ОБСЄ (Австрія, Німеччина, Греція, Ірландія, Італія, Канада, Норвегія, Сполучене Королівство, Сполучений Штати, Швеція) щодо Туркменістану для розгляду питань, що виникли в результаті розслідування передбачуваного замаху на життя

президента Ніязова 25 листопада 2002 р., і для вивчення всіх питань, пов'язаних з проведенням розслідування (грудень 2002 - березень 2003 р.);

7. 6 квітня 2011 р. чотирнадцятьма державами-учасницями ОБСЄ (Німеччина, Данія, Ісландія, Канада, Нідерланди, Норвегія, Польща, Румунія, Словаччина, Сполучене Королівство, Сполучені Штати, Фінляндія, Чеська Республіка, Швеція) для дослідження стану в Білорусі після президентських виборів 19 грудня 2010 р. [46].

При цьому, документи ОБСЄ не мають юридично обов'язкової сили, не створюють міжнародно-правових зобов'язань, але встановлюють загальноєвропейські стандарти (зокрема у сфері захисту прав людини) і мають політично обов'язковий характер для держав-учасниць [19, с. 317-318].

2.2. Специфіка міжамериканської системи захисту прав людини та основних свобод

Подібно європейській системі захисту прав людини, Міжамериканська система включає міжнародно-правове регулювання прав і свобод людини і контрольний механізм за дотриманням державами-членами ОАД міжнародних зобов'язань в галузі прав людини [48, с. 185].

Система захисту прав людини, передбачена в рамках ОАД, має цілу низку особливостей в порівнянні з регіональною системою Ради Європи.

В основі функціонування міжамериканської системи захисту прав людини лежать одночасно відразу три документа:

- Статут Організації американських держав;
- Американська декларація прав і обов'язків людини;
- Міжамериканська конвенція з прав людини.

Однак якщо в першому документі міститься лише положення про те, що «американські держави проголошують основні права людської особистості

незалежно від раси, національності, переконань чи статі», то два інших цілком присвячені проблемам захисту і заохочення прав і свобод людини.

Статут ОАД було прийнято 30 квітня 1948 р. в м. Богота на 9 Міжамериканській конференції (до Статуту були внесені зміни Протоколом, прийнятим 27 лютого 1967 р. в Буенос-Айресі) [49, с. 136].

Преамбула Статуту ОАД проголошує, що «справжнє почуття американської солідарності і добросусідства можливо створити, тільки зміцнюючи на цьому континенті і в рамках демократичних інститутів режим індивідуальної свободи і соціальної справедливості, заснований на дотриманні основних прав людини» [50]. Деякі положення Статуту прямо присвячені правам людини, наприклад, вже відзначалося положення про рівність прав незалежно від раси, національності, переконань чи статі, закріплене в ст. 3. Ще одним внеском у сферу прав і свобод можна назвати той факт, що в Статуті передбачено створення Міжамериканської Комісії з прав людини як консультативного органу в сфері прав людини. Статут Комісії був схвалений Радою ОАД 25 травня 1960 р. [49, с. 136].

Відзначаючи важливість *Американської декларації прав і обов'язків людини* [51], прийнятої на тій же Конференції, що і Статут ОАД, слід перш за все підкреслити, що за часом прийняття вона випередила на шість місяців навіть Загальну декларацію прав людини 1948 р. Таким чином, Американська декларація - перший міжнародний документ, в якому були проголошені основні політичні, громадянські, економічні, соціальні і культурні права. Це дуже ліберальний текст, де встановлюється зв'язок між правами і обов'язками. Так, поряд з досить великим переліком прав і свобод Американська декларація проголосила також десять обов'язків людини, серед яких такі, як:

- обов'язок по відношенню до суспільства в цілому, по відношенню до дітей і батьків;
- обов'язку отримувати освіту;
- підкорятися закону;
- служити суспільству і нації, платити податки;

- утримуватися від політичної діяльності в іноземній державі;
- обов'язок працювати та ін.

Нічого подібного немає, наприклад, в тексті документів Ради Європи [49, с. 137].

Міжамериканська конвенція з прав людини, прийнята 22 листопада 1969 року під час Другої спеціальної міжамериканської конференції в Сан-Хосе (звідки відбувається і друга назва даного договору - *Пакт Сан-Хосе*) і вступила в силу 18 липня 1978 року, є, як і Європейська конвенція про захист прав людини і основних свобод, багатостороннім міжнародним договором «закритого типу»: правом підписання, ратифікації або приєднання до нього мають тільки держави-члени ОАД [52].

Набрання чинності Конвенцією в 1978 р. завершило 30-річний процес формування в рамках Організації американських держав регіональної системи захисту прав людини і ознаменувало перехід від переважно нормотворчої стадії в діяльності цієї організації до стадії безпосередньої практичної реалізації норм і положень, що містяться як в самій Конвенції, так і в Статуті ОАД і Американської декларації прав і обов'язків людини. Таким чином, даний процес у американських країн відняв значно більше часу, ніж аналогічний у рамках Ради Європи [49, с. 138].

На відміну від Американської декларації 1948 р. основна увага в Американській конвенції 1969 р. приділяється громадянським і політичним правам людини. У ній містяться більш детальні визначення цих прав, розширюється каталог прав: з'являються такі права, як право на ім'я, свободу від рабства, на прогресивний розвиток. Перелік прав і свобод, що міститься в Конвенції, вужче того списку, який закріплений в Міжнародному пакті про громадянські і політичні права 1966 р, але значно ширше, ніж в Європейській конвенції про захист прав людини і основних свобод 1950 р. Права, закріплені в Американській конвенції, є в основному індивідуальними, що відносяться до громадянських і політичних прав: право на життя (ст. 4), заборона тортур (ст. 5), заборона рабства (ст. 6), право на особисту свободу (ст. 7), право на

справедливий суд (ст. 8), право на компенсацію (ст. 10), право на особисте життя (ст. 11), свобода совісті і релігії (ст. 12), свобода думки та її вираження (ст. 13), право на спростування (ст. 14), право на зібрання (ст. 15), право на об'єднання (ст. 16), права сім'ї (ст. 17), право на ім'я (ст. 18), права дитини (ст. 19), право на громадянство (ст. 20), право на власність (ст. 21), свобода пересування і поселення (ст. 22), право на участь в управлінні (ст. 23), право на рівний захист (ст. 24), право судового захисту (ст. 25). Згідно ст. 27 Американської конвенції дозволяється обмеження деяких прав під час надзвичайного стану в країні, проте таке обмеження не повинно носити дискримінаційний характер і має бути необхідним у даній ситуації [31, с. 280-281].

Відповідно до цієї Конвенції, повноваження з контролю за виконанням зобов'язань, взятих державами-учасниками, покладені на *Міжамериканську комісію і Міжамериканський суд з прав людини*. Їх функції багато в чому запозичені з Європейської конвенції про захист прав людини і основних свобод [53, с. 169].

Так, на підставі ст. 33 Американської конвенції про права людини Комісія і Міжамериканський суд з прав людини «компетентні розглядати питання, які стосуються виконання зобов'язань, прийнятих державами-учасниками» за Американською конвенцією про права людини [52].

Відносно держав - членів ОАД Комісія має такі повноваження:

- розширення обізнаності про права людини серед народів Америки;
- підготовка рекомендацій, досліджень і доповідей;
- розгляд на вимогу доповідей держав про заходи в галузі прав людини;
- надання щорічних доповідей Генеральній Асамблеї ОАД;
- проведення спостережень в державах за згодою або на запрошення урядів [29, с. 306].

Відносно держав - учасниць Конвенції Комісія має такі повноваження:

- розгляд міждержавних і індивідуальних петицій, що містять звинувачення і скарги про порушення Конвенції;

- передання справ в Міжамериканський суд з прав людини;
- тлумачення Конвенції та інших договорів з прав людини [29, с. 306].

Відповідно до ст. 44 Конвенції будь-яка особа, група осіб або будь-яка законно визнана неурядова організація можуть звернутися з петицією, що містить звинувачення або скарги на порушення Конвенції державою-учасником [52].

До Комісії також може звернутися і держава - учасник Конвенції зі скаргою на порушення прав людини державою, яка не є стороною Конвенції [14]. У цьому випадку положення Конвенції є факультативними, а юридичний характер зобов'язань буде дійсний в тому випадку, якщо держави зроблять спеціальні заяви про визнання положень Конвенції.

Всі петиції повинні відповідати наступним *критеріям прийнятності*:

1. Використання і вичерпання засобів правового захисту, передбачених внутрішнім правом;
2. Подача петиції протягом 6 місяців з дня, коли жертва оголосила, що вичерпані всі внутрішні засоби правового захисту;
3. Обов'язкове зазначення імені, громадянства, професії, адреси та підписи особи або осіб або законного представника організації;
4. Виклад фактів, які могли б встановити порушення прав, гарантованих Конвенцією.

Предмет петиції не повинен перебувати на розгляді іншого міжнародного форуму врегулювання. Крім того, Комісія не розглядає скарги, якщо рішення по схожим справах вже були винесені [29, с. 306].

Включення Суду в роботу міжамериканської системи відбувалося поступово. У 1979 р. пройшло перше засідання Суду, а досягти повної юрисдикційної сили вдалося тільки до 1987-1989 рр.

Суд розташований у Вашингтоні і є незалежним органом ОАД. Основною метою взаємодії Суду і Комісії є забезпечення дотримання міжнародних правових зобов'язань американських держав, які виникли з Конвенції з прав людини та інших регіональних договорів з прав людини. На держави не

поширюється юрисдикція Суду по розгляду справ, якщо вони обмежилися лише підписанням Конвенції. В даний час 21 держава визнала юрисдикцію Суду. Домініка, Гренада і Ямайка ратифікували Конвенцію, але ще не визнали себе державами, на яких поширюється юрисдикція Суду по розгляду справ. Як було зазначено раніше, Канада не підписала, а США і ряд Карибських держав не ратифікували Конвенцію, тому Міжамериканську систему з прав людини часто називають «латиноамериканською системою» [13].

Міжамериканський Суд з прав людини складається з семи суддів, які призначаються і обираються державами, які приєдналися до Конвенції. Кожні три роки Суд оновлюється за допомогою ротації. Термін повноважень суддів становить шість років, вони можуть бути призначені на посаду повторно тільки один раз [29, с. 307-308].

Міжамериканський суд з прав людини виконує такі основні функції:

- *консультативна юрисдикція:* держави - члени ОАД можуть консультиватися у Суду щодо тлумачення Конвенції чи інших договорів, що стосуються захисту прав людини в американських державах. В межах своєї компетенції з Судом можуть консультиватися також органи, перелічені в розділі X Статуту ОАД. Суд на прохання держави - члена ОАД може дати такій державі поради щодо сумісності будь-якого з його національних законів з міжнародними процедурами, закріпленими в Конвенції (ст. 64 Американської конвенції);

- *пряма юрисдикція:* тільки держави - сторони спору і Комісія мають право направляти спір на розгляд Суду. Суд може розглядати спір тільки тоді, коли повністю вичерпана процедура, викладена в ст. 48-51 Американської конвенції (ст. 61 Конвенції) [41, с. 287].

Рішення Суду повинні бути обґрунтованими. Рішення Суду остаточне і не підлягає апеляції. Держави - учасниці Конвенції зобов'язуються неухильно слідувати рішенням Суду в будь-якій суперечці, в якій вони виступають сторонами. Та частина рішення, яка обумовлює компенсацію збитку, може бути виконана в країні відповідно до національної процедури, що регулює

виконання рішень, винесених проти держави. Обов'язковою умовою для передачі справи на розгляд Суду є визнання відповідною державою його компетенції. Разом з тим, 13 з 35 держав - членів ОАД не визнали юрисдикцію Суду, в тому числі Канада і США [31, с. 287].

Важливою функцією Суду є прийняття тимчасових заходів на підставі ст. 63 Конвенції у вкрай серйозних і екстрених випадках, а також щоразу, коли виявляється необхідним запобігти заподіяння відповідним особам непоправної шкоди [52].

Міжамериканський суд володіє консультативною юрисдикцією щодо тлумачення положень як Американської конвенції, так і інших договорів, що стосуються захисту прав людини в країнах американського континенту за запитом держав-членів та органів ОАД. На прохання однієї зі сторін у справі Суд може дати тлумачення винесеного ним рішення. Таким чином, на відміну від Європейського суду Міжамериканський суд володіє більшими повноваженнями в цій галузі, так як із запитом про тлумачення Європейської конвенції про захист прав людини і основних свобод може звернутися тільки Комітет міністрів, держави такого права не мають, і тлумачити Європейський суд з прав людини може тільки ЄКПЛ [31, с. 288].

2.3. Особливості захисту прав людини в ісламських державах

Головну роль у забезпеченні захисту прав людини в ісламських державах відіграють Організація ісламського співробітництва та Ліга арабських держав. В рамках цих міжрегіональних об'єднань були встановлені конвенційні та правозахисні засоби захисту прав і свобод людини.

Так, Організація ісламського співробітництва - друга за величиною міжурядова організація після Організації Об'єднаних Націй, що має 57 держав учасниць, розподілених на чотирьох континентах. Організація була утворена з метою підтримки та захисту інтересів мусульманського світу в дусі сприяння міжнародному миру та гармонії між різними народами світу [54].

Організація була заснована у вересні 1969 р. з метою забезпечення ісламської солідарності в соціальній, економічній і політичній сферах, боротьби проти колоніалізму, неокolonіалізму і расизму та підтримки Організації визволення Палестини. Організація ісламського співробітництва є найбільшою і найбільш впливовою офіційною урядовою ісламською міжнародною організацією [31, с. 342].

До останнього часу в системі ОІС проблематики прав людини в ісламі був присвячений лише ряд аналітичних і резолютивних документів. Розглянемо динаміку цього процесу.

Статут ОІС був прийнятий в 1974 р., про права осіб в ньому говорилося лише в преамбулі [55]. XIV Конференція міністрів закордонних справ держав - членів Організації Ісламська конференція (ОВК) (Дакка, 6-11 грудня 1983 р.) резолюцією (№ 3/14-ORG «Прийняття проекту документа з прав людини в ісламі») прийняла *Даккську декларацію з прав людини в ісламі* [56]. Цей документ носить теологічний характер, в якому держави - члени підтверджують свою віру в Аллаха і в місію пророка Мухаммеда. Торкаючись безпосередньо прав людини в ісламі, Даккська декларація обмежується наступним твердженням: держави - члени ОВК «вважають, що фундаментальні права і свободи відповідно до ісламом є невід'ємною частиною ісламської релігії (віри) і ніхто не має права скасувати їх повністю або частково або порушувати або ігнорувати їх...» [31, с. 342].

Другий варіант Статуту Організації ісламського співробітництва, прийнятий в березні 2008 р. на саміті в Дакарі (Сенегал), стверджує відданість держав-учасників «великим ісламським цінностям єдності і братства, а також принципам Статуту ООН... і міжнародним правом», закріплює мета «сприяння правам людини і основних свобод, верховенства права, демократії і відповідальності», в тому числі «захисту і сприяння правам жінок і їх участі у всіх сферах життя» (преамбула, п. 14 ст. 1, п. 7 ст. 2).

Ст. 15 Статуту ОІС передбачає створення *Незалежної Постійної Комісії з прав людини* (IPHRC, Independent Permanent Commission on Human Rights) [57],

що покликана «сприяти цивільним, політичним, соціальним і економічним правам, закріплених в конвенціях і деклараціях Організації і в загальновізнаних документах з прав людини, відповідно до ісламських цінностей». Офіційно Комісія розпочала свою діяльність після прийняття її Статуту на 38-й сесії Ради міністрів закордонних справ держав - учасниць ОІС в Астані (Казахстан) в червні 2011 р.

Відповідно до Статуту ІРСНР, Комісія складається з 18 членів, які призначаються державами - учасниками ОІС на підставі рішення Ради міністрів закордонних справ на трирічний термін. Головна мета Комісії - «просування прав людини і служіння інтересам ісламської Умми, зміцнення поваги до ісламських культур і основних цінностей, а також сприяння міжцивілізаційного діалогу» (ст. 8). Таким чином, ключова роль ІРСНР полягає не в захисті прав окремих осіб, а в аргументації мусульманського бачення класичної концепції прав людини, в тому числі шляхом надання сприяння у відповідній галузі державам Організації ісламського співробітництва [29, с. 362].

Протягом першого року свого створення Комісія визначила конкретні пріоритетні напрями, а саме: «права жінок та дітей», «право на освіту» з акцентом на «освіту з прав людини», «право на розвиток», «ісламофобію та мусульманські меншини», так само як питання Палестини.

Комісія також пропонує допомогу державам-членам у різних галузях прав людини, таких як перегляд та підготовка національного законодавства щодо зобов'язань за міжнародними документами з прав людини тощо. У зв'язку з цим *Комісія наділена такою компетенцією:*

- надання консультацій Раді міністрів закордонних справ ОІС;
- підтримка правозахисної позиції Ради на міжнародному рівні;
- взаємодія з національними інститутами;
- проведення досліджень у відповідній галузі;
- сприяння державам-членам у розробці законодавства в галузі прав людини [57].

IPCHR збирається двічі на рік. Рекомендації Комісії приймаються консенсусом, а при його відсутності - двома третинами голосів експертів.

Однією з правових основ діяльності Комісії є *Каїрська декларація про права людини в ісламі* – один з найбільш спірних документів ОІС (прийнята в серпні 1990 р. в Каїрі, Єгипет). Документ спирається на «цивілізаційну і історичну роль ісламської Умми». Декларація закріплює такі права людини: рівність (ст. 1), право на життя (ст. 2), права жертв збройних конфліктів (ст. 3), захист честі (ст. 4), право на вступ до шлюбу і захист сім'ї (ст. 5), рівності жінки і чоловіка при відповідальності чоловіка за добробут сім'ї (ст. 6), права дитини та права батьків відповідно до законів Шаріату (ст. 7), право на визнання правосуб'єктності (ст. 8), обов'язок вчитися і право на релігійну і світську освіту (ст. 9), недоторканність ісламу (ст. 10), заборона рабства і колоніалізму (ст. 11), свобода пересування і вибору місця проживання відповідно до законів Шаріату (ст. 12), право на працю (ст. 13), право на заробіток і заборона лихварства (ст. 14), право власності (ст. 15), право на творчість і діяльність з дотриманням законів Шаріату (ст. 16), право на сприятливу навколишню середу, на медичну та соціальну допомогу (ст. 17), право на повагу до приватного життя (ст. 18), рівність перед законом і право на суд (ст. 19), особиста недоторканність (ст. 20), заборона взяття в заручники (ст. 21), право на інформацію і на висловлення думки відповідно до законів Шаріату (ст. 22), право на участь в управлінні державою (ст. 23) [58].

Документ відображає теологічний, ісламо-орієнтований підхід до правозахисної концепції і стверджує верховенство релігійної доктрини над правовими законами («люди - Божі створіння», «життя - дарований Богом дар»). Ст. 24 встановлює загальне положення, що «всі права і свободи, зазначені у цій Декларація, підпорядковані законам Шаріату» [29, с. 362].

Організація співпрацює та проводить консультації з ООН та іншими міжурядовими організаціями з метою захисту життєво важливих інтересів мусульман та врегулювання конфліктів та суперечок за участю держав-членів. Захищаючи справжні цінності ісламу та мусульман, організація вжила різних

заходів для усунення неправильних уявлень і наполегливо виступає за усунення дискримінації щодо мусульман у будь-яких формах та проявах [54].

Нова програма ОІС-2025 закріплена положеннями Статуту ОІС і зосереджена на 18 пріоритетних галузях із 107 цілей. Пріоритетними напрямками є питання миру та безпеки, Палестини та Аль-Кудса, боротьби з бідністю, протидії тероризму, інвестицій та фінансів, продовольчої безпеки, науки та технологій, зміни клімату та стійкості, поміркованості, культури та міжрелігійної гармонії, розширення прав і можливостей жінок, спільні ісламські гуманітарні дії, права людини та належне управління [54].

Ліга арабських держав, яка об'єднує наразі 22 держави, була створена трохи раніше ООН (в серпні 1945 р.). Однак на відміну, наприклад, від Європи і Америки, субрегіон, на який поширюється компетенція ЛАД, довгий час залишався без власного механізму захисту прав людини, тому, наявність міжарабського регіонального механізму захисту прав людини в цьому регіоні значно зміцнило б гарантії дотримання їхніх прав і свобод [59].

Ініціаторами вироблення міжарабського механізму захисту прав людини є арабські неурядові організації на чолі з Союзом арабських адвокатів, з ініціативи якого була скликана Багдадська конференція з прав людини в арабському світі, в ході якої був прийнятий ряд рекомендацій всім державам - членам ЛАД, в тому числі почати процес вироблення проекту міжарабської міжурядової угоди з прав людини. Рада ЛАД позитивно відреагувала на ці рекомендації і прийняла рішення про створення Комітету експертів в рамках ЛАД для підготовки такого проекту [31, с. 345].

Після довгого обговорення проекту, підготовленого цим Комітетом експертів під назвою «Арабська хартія прав людини», він був прийнятий Радою ЛАД на 102-й черговій сесії 15 вересня 1994 р., але надалі в силу не вступила.

Арабська хартія прав людини 1994 р. складалась з преамбули та 43 статей, підрозділених на п'ять розділів, що містять комплекс економічних, політичних, громадянських, соціальних і культурних прав людини, а також комплекс колективних прав [60].

У преамбулі Хартії головна опора зроблена на принципи, закладені в Статуті ООН, Загальній декларації прав людини 1948 р. та двох Міжнародних пактах про права людини 1966 р, а також Каїрської декларації прав людини в ісламі 1990 р.

Як зазначає Абашидзе А. Х. Арабська хартія прав людини 1994 року з точки зору їх відповідності загальноєвропейським принципам і нормам в даній галузі, вона багато в чому перевершує прийняту раніше Каїрську декларацію прав людини в ісламі 1990 р. [31, с. 348]. Але разом з тим, *вона має певні недоліки.*

А саме, у Арабській хартії прав людини 1994 р. спостерігається вплив ісламського чинника. Це проявляється в тому, що в ній не згадується про свободу вибору віри, тобто про право переходу в іншу віру, що не допускається в ісламі [60]. Не згадується також про заборону наявної в арабських країнах полігамії, яка є однією з форм дискримінації по відношенню до жінок. У ній заборонені фізичні і психічні тортури, а також жорстоке і нелюдське поводження, однак в ній не міститься заборони на жорстоке і нелюдське покарання. Ці проблеми є відображенням впливу чинного в деяких арабських країнах ісламського шаріату.

В Хартії 1994 р. до того ж *не були передбачені:*

- ряд важливих громадянських і політичних прав і свобод (право на участь в управлінні державними справами, право на створення партій та організацій);
- ряд судових та процесуальних гарантій захисту прав особистості (рівність усіх перед законом, заборона смертної кари неповнолітніх);
- будь-які зобов'язання держав-учасників щодо прийняття відповідних законодавчих або інших заходів, які можуть виявитися необхідними для здійснення визнаних в Хартії прав і свобод [31, с. 349- 350].

У січні 2001 р. Арабська комісія з прав людини рекомендувала державам - членам ЛАД переглянути Арабську хартію прав людини 1994 р березні 2003 року Рада ЛАД в свою чергу доручила Арабській комісії з прав людини

переглянути положення Арабської хартії прав людини 1994 р. Даною комісією була підготовлена нова версія Арабської хартії прав людини, яка була прийнята на саміті ЛАД в травні 2004 р. і набула чинності 15 березня 2008 р. через два місяці після отримання семи необхідних ратифікаційних грамот (Алжир, Бахрейн, Йорданія, Палестина, Сирія, Лівія, ОАЕ) [61].

Виходячи з того факту, що майже всі держави - члени ЛАД беруть участь в різних міжнародних угодах про права людини системи ООН, можна стверджувати, що участь цих держав у регіональних угодах, в яких встановлені стандарти нижче універсальних цінностей в галузі прав людини, закріплених в міжнародних угодах системи ООН, є несумісним із зобов'язаннями держав в галузі міжнародного права прав людини. Саме з цієї причини, коли нова версія Арабської хартії прав людини, розроблена Арабської комісією прав людини, була опублікована, пролунав заклик до подальшого її перегляду експертами в галузі прав людини, а не представниками урядів. З цієї причини ЛАД призначила сімох експертів з арабських країн, які є членами договірних органів системи ООН або спеціальних процедур Комісії ООН з прав людини (нині Рада ООН з прав людини) для перегляду нової версії проекту Хартії [31, с. 351-352].

В результаті був створений варіант, найбільш сумісний з міжнародним правом прав людини. Ця версія Хартії була значно змінена в рамках ЛАД, а найважливіші її положення були викреслені. Експерти, які підготували нову версію Хартії, висловили свою стурбованість з приводу подібних змін.

Арабська хартія прав людини 2004 р. складається з 53 статей (на 10 статей більше, ніж колишня версія Хартії 1994 р.); охоплюють особисті права людини, зобов'язання держав-учасників, механізм контролю і систему звітів держав, прикінцеві положення, що стосуються ратифікації та набуття чинності Хартією [61].

У ст. 1 Хартії розкриваються основні цілі і завдання Хартії: вона спрямована на те, щоб поставити права людини в центрі уваги арабських держав; закріпити принцип, згідно з яким права людини є універсальними, неподільними, взаємозалежними і взаємопов'язаними. Хартія встановлює

захист прав всіх народів на самовизначення і на контроль над своїми природними багатствами і ресурсами. У ній закріплені право людини на життя, свободу та особисту недоторканність, рівність всіх перед судом. Ні в якому разі не допускається винесення смертного вироку за політичний злочин. Кожен, хто перебуває на території будь - якої Сторони, може вільно пересуватися і вільно вибирати місце проживання в будь-якій частині країни, однак з урахуванням обмежень, передбачених національним законом. У ст. 43 Хартії йдеться про те, що ніщо в ній не може бути витлумачено таке, що обмежує права і свободи, що захищаються національним законодавством держав-учасників і ті права, які були ратифіковані державами, включаючи права жінок, права дитини та права осіб, що належать до меншин [31, с. 353-354].

Відразу після вступу в силу Арабської хартії прав людини 2004 року (у травні 2008 р.) почався процес формування *Арабського комітету з прав людини*. Свою першу сесію даний Комітет провів у квітні 2009 р. До цього часу до Хартії приєдналися ще три держави: Катар, Саудівська Аравія і Ємен [49].

Комітет відповідно до ст. 48 (1) Хартії розглядає періодичні доповіді держав - учасниць Хартії з приводу заходів, які вони прийняли, щоб здійснити права і свободи, закріплені в Хартії. Комітет розглядає доповіді в присутності делегацій держав і робить необхідні рекомендації. Стаття 48 (2) Хартії зобов'язує держави-учасників представляти первинну інформацію через рік після того, як Хартія набирає чинності для даної держави, а потім представляти періодичні доповіді кожні три роки. Комітет з прав людини вже прийняв Правила підготовки державами первинних доповідей. Відповідно до ст. 48 (5) і 48 (6) Хартії Комітет видає щорічну доповідь про свою діяльність. Публікація цих щорічних доповідей Комітету не є обов'язковою [62].

Комітет арабських прав людини відповідає за:

1. Моніторинг за виконанням прав людини;
2. Тлумачення Арабської хартії прав людини;
3. Подання щорічних звітів ЛАД;
4. Запит інформації від органів та інституцій ЛАД;

5. Перегляд доповідей держав: держави-члени, які ратифікували Арабську хартію з прав людини, зобов'язані подавати звіт про їх відповідність Хартії протягом одного року після ратифікації, а потім кожні три роки після первинного звіту. Комітет переглядає кожен звіт та видає висновки та рекомендації державі-члену. Комітет може також вимагати від держави-члена додаткової інформації щодо змісту звіту.

Арабський комітет з прав людини також посилається на міжнародні стандарти у своїй роботі. Окрім звичайних функцій Секретаріату Комітету, він також відстежує відповідні регіональні та міжнародні угоди та тлумачення концепцій та угод з прав людини, виданих Організацією Об'єднаних Націй [62].

2.4. Стан розвитку захисту прав людини в африканському регіоні

На Африканському континенті діє значна кількість регіональних міжнародних угод з прав людини. Загальні питання захисту прав людини регулює Африканська хартія прав людини та народів 1981 р. Особливості захисту прав окремих категорій осіб регулюються африканськими конвенціями про біженців, про права дитини, про права жінок та ін. [63, с. 718].

Серед відомих регіональних систем захисту прав людини африканська система є, з одного боку, наймолодшою (європейська почала розвиватися з 1950 р., а Міжамериканська - з 1969 р.), але, з іншого боку, є найбільш представницькою за кількістю держав-учасників – 54 держави-члена Африканського союзу (раніше - ОАЄ).

Африканська система захисту прав людини складається з наступних елементів:

1. Африканська хартія прав людини і народів 1981 року і два протоколи до неї: Протокол про Африканський суд з прав людини і народів 1998 року та Протокол Мапуту про права жінок в Африці 2003 р.;

2. Інші регіональні міжнародні договори про права людини, такі як:

- Конвенція ОАЄ про регулювання специфічних аспектів проблем біженців в Африці 1969 р.;
- Африканська культурна хартія 1976 року і Хартія африканського культурного відродження 2006 року (вона покликана на замінити Хартію 1976 року);
- Африканська хартія прав і основ добробуту дитини 1990 р .;
- Африканська хартія молоді 2006 р .;
- Кампальська конвенція про захист внутрішньо переміщених осіб в Африці і наданні їм допомоги 2009 р. та ін.;

3. Міжнародні органи, створені на підставі регіональних міжнародних договорів про права людини:

- Африканська комісія з прав людини і народів;
- Африканський суд з прав людини і народів;
- Африканський комітет експертів з прав і основам добробуту дитини [29, с. 323].

Африканська хартія прав людини і народів 1981 р. [64] відображає політичну реальність континенту, а також історичні традиції африканських народів і цінності африканської цивілізації, що зумовлює її особливості, до яких відносяться:

- визнання, поряд з правами людини, прав народів («третє покоління» прав людини);
- визнання неподільності політичних, громадянських, економічних, соціальних і культурних прав людини;
- нормативне закріплення права на розвиток в якості права людини; проголошення ряду основоположних обов'язків, що накладаються на людину в його відносинах з родиною, громадою, суспільством, державою, а також іншими законно визнаними утвореннями і міжнародним співтовариством;
- яскраво виражений колективістський (сім'я, громада, народ) підхід до прав людини;

— проведення відмінності між повідомленнями про поодинокі порушення прав індивідів і тими, які «свідчать про існування численних випадків масових і грубих порушень прав людини і прав народів» і ін. [29, с. 324].

Африканська хартія прав людини і народів передбачає створення *Африканської комісії з прав людини і народів* - незалежного органу, головною метою якого є підтримка і захист прав людини в Африці [15]. Згідно ст. 45 Хартії функції Комісії полягають у наступному:

1. Сприяти розвитку прав людини і народів, і зокрема:

- збирати документи, здійснювати вивчення і дослідження африканських проблем в галузі прав людини і народів, організувати семінари, симпозіуми і конференції, поширювати інформацію, підтримувати національні та місцеві організації, що займаються правами людини і народів, і в разі потреби висловлювати свою думку або давати рекомендації урядам;

- формулювати і встановлювати принципи і норми, спрямовані на вирішення правових проблем, пов'язаних з правами людини і народів та основними свободами, на основі яких африканські уряду можуть розробляти своє законодавство;

- співробітничати з іншими африканськими і міжнародними організаціями, що займаються розвитком та захистом прав людини і народів.

2. Забезпечувати захист прав людини і народів за умов, встановлених Хартією (розгляд індивідуальних, колективних скарг; розгляд доповідей держав про законодавчі або інші заходи, вжиті з метою введення в дію прав і свобод, визнаних і гарантованих Хартією, а також окремі доповіді по виконанню протоколу з прав жінок 2003 р. до Хартії; ініціювання справ в Африканському суді з прав людини і народів).

3. Давати тлумачення всіх положень цієї Хартії на прохання будь - якої Сторони, будь-якої організації ОАЄ або африканської організації, визнаної ОАЄ;

4. Виконувати будь-які інші завдання, які їй може доручити Асамблея глав держав і урядів [31, с. 190].

У червні 1998 р. на 67-й сесії Ради Міністрів ОАЄ в Аддіс-Абебі був прийнятий Протокол до Африканської Хартії з прав людини і народів, який передбачає створення незалежного суду - *Африканського суду з прав людини і народів*.

Африканський суд з прав людини і народів - континентальний суд, заснований державами-членами Африканського союзу для забезпечення захисту прав людини і народів в Африці. Суд був створений на підставі статті 1 Протоколу до Африканської хартії про права людини і народів про створення Африканського суду з прав людини і народів. Насправді, Африканська хартія про права людини і народів, яка є головним африканським інструментом прав людини, який визначає права та обов'язки, що стосуються прав людини і народів в Африці, в рамках якої було утворено Африканський суд з прав людини і народів [65].

Мандат Суду полягає в доповненні та посиленні функцій Африканської комісії з прав людини і народів (Африканську комісію часто називають Комісією Банджуля), яка є квазісудовим органом, відповідальним за контроль за виконанням Статуту [31, с. 191].

Протокол про створення Африканського суду з прав людини і людей був прийнятий 9 червня 1998 року в Буркіна-Фасо і набув чинності 25 січня 2004 року після його ратифікації більш ніж 15 країнами. Постійне місце проживання суду в Аруші, Об'єднана Республіка Танзанія [65].

Місія Суду полягає в посиленні захисного мандата Африканської комісії з прав людини і народів шляхом зміцнення системи захисту прав людини в Африці та забезпечення поваги та дотримання Африканської хартії про права людини і народів, а також інших міжнародних правозахисних документів через судові рішення [31, с. 191].

Стратегічні цілі Суду впливають із повноважень Суду і включають наступне:

1. Здійснювати юрисдикцію у всіх справах та спорах, які були порушені перед ним, щодо тлумачення та застосування Хартії, протоколу та будь-якого іншого відповідного документа, що стосується прав людини, ратифікованого відповідними державами;

2. Співпрацювати з субрегіональними та національними судовими органами для посилення захисту прав людини на континенті;

3. Посилити участь африканських людей у роботі Суду;

4. Підвищити потенціал Секретаріату Суду, щоб він міг виконувати свій мандат;

5. Зміцнювати робочі стосунки між Судом та Африканською комісією [65].

Юрисдикція Африканського Суду з прав людини поширюється на всі справи і суперечки, передані йому в зв'язку з тлумаченням і застосуванням Африканської хартії, Протоколу до неї та інших документів з прав людини, ратифікованих відповідними зацікавленими державами. У разі спору про наявність чи відсутність юрисдикції цей спір вирішується Судом. Крім того, на прохання держави-члена Африканського Союзу, самого Союзу або будь-якого її органу, будь-якої африканської організації, визнаної з боку Союзу, Суд може давати свої консультативні висновки з будь-якого правового питання, що стосується Хартії або будь-якого іншого міжнародного документа з прав людини, ратифікованої зацікавленими державами [65].

Що стосується сторони, яка може ініціювати розгляд справи в Суді, то нею можуть бути:

1) Африканська комісія з прав людини і народів;

2) держава-учасниця, яка подає скаргу до Комісії;

3) держава-учасник, проти якого надійшла скарга до Комісії;

4) держава-учасник, чий громадянин є жертвою порушення прав людини.

Ст. 34 (6) передбачає, що прямі заяви до Суду з боку індивідів можуть бути прийняті тільки в тому випадку, якщо держава-учасник зробить

спеціальну заяву про згоду з обов'язковою юрисдикцією Суду приймати такі заяви від окремих осіб [66].

Що стосується джерел права, які Суд може застосовувати, то вони позначені досить широко: «Суд застосовує положення Хартії і будь-які інші документи з прав людини, ратифіковані відповідними зацікавленими державами».

Суд виносить своє остаточне рішення у справі протягом 90 днів після завершення слухань. Рішення виносяться більшістю, є остаточним і оскарженню не підлягає. У той же час Суд може переглянути своє рішення, якщо будуть виявлені нові свідчення. Всі держави-учасниці зобов'язуються погодитися з рішенням Суду в будь-якій справі, де вони є стороною, і гарантують його виконання. Суд повинен представляти свої звіти на чергову сесію Асамблеї глав держав і урядів ОАЄ. У звіті, зокрема, повинні бути вказані країни, які не виконали рішення Суду [49, с. 150-151].

Висновки до розділу 2

Таким чином, до другого розділу даного дослідження можна зробити наступні висновки. Головну роль у забезпеченні прав людини у європейському просторі відіграє РЄ, основною функцією якої від самого початку була захищати права людини та основні свободи. Права людини й основні свободи були закріплені у двох найбільших документах РЄ – ЄКПЛ та Європейській соціальній хартії. Інституційну основу Ради Європи у сфері захисту прав людини забезпечують Комітет Міністрів, Парламентська асамблея та ЄСПЛ та Комісар Ради Європи з прав людини. Доповнює механізм захисту прав людини в Європі система захисту прав людини в ЄС, що закріпила права людини в Хартії основних прав ЄС та визнала її юридичну силу поряд із іншими Договорами у Договорі про ЄС. У галузі забезпечення прав людини діє Агентство з основних прав, Європейський інспектор з захисту даних та Спеціальний представник ЄС з прав людини. Діяльність ОБСЄ є також важливим елементом європейської системи захисту прав людини, оскільки

основні програмні документи ОБСЄ є загально визнаними європейськими стандартами. У її рамках було вироблено механізм контролю за виконанням норм з прав людини, що випливають із зобов'язань «людського виміру», а контроль за ними здійснюється Бюром з демократичних інститутів. Сформований механізм людського виміру складається з таких інструментів як: Віденський та Московський механізм, завдяки яким держави-учасниці мають змогу привернути увагу до питань, що стосуються виконання зобов'язань іншою державою-учасницею ОБСЄ.

Розглядаючи Міжамериканську систему захисту прав людини необхідно зазначити, що в основі її функціонування лежать одночасно три документа: Статут Організації американських держав, Американська декларація прав і обов'язків людини, Міжамериканська конвенція прав людини. Відповідно до останньої, було утворено механізм контролю за виконанням зобов'язань, взятих на себе державами-учасницями, який було покладено на Міжамериканську комісію та Міжамериканський суд з прав людини.

Найбільш представницькою регіональною системою захисту прав людини вважається африканська, яка складається з наступних елементів: Африканська хартія прав людини і народів і двох протоколів до неї, додаткових спеціальних угод та контрольного механізму, який реалізовується завдяки Африканській комісії з прав людини і народів, Африканського суду з прав людини і народів, Африканського комітету експертів з прав та основ добробуту дитини.

Захист прав людини в межах ОІС наголошується в преамбулі Статуту організації, а передбачає створення Незалежної Постійної Комісії з прав людини, що покликана сприяти закріпленню прав відповідно до ісламських цінностей. Правовою основою діяльності є Каїрська конвенція, що закріплює ісламський підхід правозахисної концепції і стверджує верховенство релігійної доктрини над правовими законами. В рамках ЛАД важливо підкреслити роль Арабської хартії прав людини, що закріпила особисті права людини, зобов'язання держав-учасників, механізм контролю і систему звітів держав.

Після набрання чинності хартії було утворено Арабський комітет з прав людини, яка розглядає періодичні доповіді держав-учасниць та надає їм свої рекомендації.

РОЗДІЛ 3

ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ НОВИХ КОНЦЕПЦІЙ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ

3.1. Формування глобального конституціоналізму як прогресивної концепції захисту прав людини

Концепція глобального конституціоналізму є порівняно новим явищем, але на сучасному етапі дана концепція грає все більшу роль та відповідає сучасним тенденціям соціального та правового розвитку акторів міжнародного спілкування [67, с. 12].

Засновниками концепції вважаються такі вчені як Р. Йохансен, Р. Фальк та С. Кім, які вперше у 1993 році визначили глобальний конституціоналізм як сукупність транснаціональних норм, правил, процедур та інституцій, створених для надання напрямку трансформаційній політиці, присвяченій реалізації цінностей світового порядку як у середині, так і між трьома системами перехресної політичної діяльності в незалежному світі [68].

Перша система, державна система, на думку вчених складається з територіальних державних акторів та їх підтримуючих: значно транс націоналізованих корпоративних інфраструктур, банків, військових структур і засобів масової інформації.

Друга система складається з міжнародних урядових інституцій, включаючи й системи ООН.

Третя система включає у себе недержавні групи та індивідууми, що діють через неурядові організації, громадські організації різного типу та суспільні рухи.

Так, глобальний конституціоналізм як доктринальна концепція передбачає собою порядок досягнення найважливіших цілей людства (народо- та природозбереження) шляхом обмеження беззаконня з боку держав, а також

шляхом керування наднаціональної влади та координації глобального управління [67, с. 13].

Як зазначає Є.О. Львова, глобальний конституціоналізм розуміється як напрямок для досліджень, які зосереджуються на застосуванні конституційних принципів (верховенства права, стримувань та противаг, захисту прав людини, демократизму, державного суверенітету, гуманізму, гласності) у міжнародній правовій політиці для того, аби підвищити вагомість прав людини в сучасному міжнародному правопорядку [69].

Таким чином, ідея «глобального конституціоналізму» - це нова концепція, суть якої полягає у збереженні захисту застосування конституційних принципів у міжнародно-правовій сфері для забезпечення міжнародно-правового порядку.

В. Зорькін підкреслює, що типовими проявами сучасного конституціоналізму виступають конституціоналізація та інтернаціоналізація основних прав і свобод людини [70].

Науковець І.А. Грицяк наголошує, що розвиток глобального конституціоналізму зазнав нового етапу саме внаслідок розширення Європейського Союзу, розробки Конституції ЄС та підписання Лісабонського договору 2007 р., що відокремило європейське конституційне право у окрему систему права. Лісабонська угода визнала права і свободи людини й інші права, що були закріплені Хартією ЄС з прав людини у 2000 році, і з того часу вона набула статусу джерела права Європейського Союзу. Таким чином, коли ЄС пропонує та впроваджує нові закони, вони повинні відповідати правам людині, що визначені у Хартії [71, с. 538].

Розглядаючи права і свободи людини крізь призму глобального конституціоналізму, вчена А.С. Пазенюк зазначає, що права і свободи людини є фундаментом конституціоналізму – доктринальну концепцію, яку розглядають у кількох аспектах, а саме як:

— політико-правову ідеологію, історично пов'язану з феноменом конституції;

- інтелектуальне узагальнення, що характерне певному етапу історичного розвитку;
- суспільно-політичний рух, націлений на втілення відповідних конституційних ідей;
- державне правління у широкому сенсі цього слова;
- практику конституційного регулювання суспільних відносин [72].

Загальна декларація прав людини виступає найавторитетнішим джерелом міжнародного права у сфері захисту прав людини, навіть не зважаючи на той факт, що Декларація була прийнята у формі резолюції Генеральної асамблеї ООН і має рекомендаційний характер за Статутом ООН, її норми є універсальними та закладені в основі міжнародної системи захисту прав людини [4].

Вважається, що саме Африканська конституція є найкращою в світлі того норм щодо захисту прав людини і громадянина, оскільки вона включає у себе Розділ, що закріплює положення про Південно-Африканську Комісію з прав людини (ст. 184) [73].

Важливо зазначити, що конституційні блага такі як верховенство права, демократії, самовизначення, суверенітету, гуманізм, незастосування сили чи погрози силою та ін. що виступають в якості європейських стандартів формують головні правові цінності держав-членів та впливають на ефективність участі держав, що мають намір стати членом Європейського Союзу

Сьогодні більшість вчених міжнародного права звертають увагу та обережність з боку міжнародного товариства та його установ у закріпленні в прямій постановці деяких прав людини, особливо у такій важливій сфері як політична. На думку М.О. Баймуратова проблема полягає у наявних ускладненнях їх гарантування в повному обсязі з боку держав [74, с. 26].

Так, сучасний конституціоналізм передбачає повне визнання та реалізацію на практиці всього спектру прав і свобод людини, пріоритет прав людини перед державними інтересами, рівноправ'я громадян. Іншим ключовим

елементом сучасного конституціоналізму є наявність певних процесуальних та інституціональних механізмів захисту конституції та забезпечення її верховенства над іншими актами, втілення конституційних норм і захист конституційних цінностей [67, с. 95-96].

Окрім міжнародних нормативних гарантій прав людини, важливе значення також мають міжнародні організаційні гарантії – міжнародні органи та організації, діяльність яких направлена на підтримку та захист прав і свобод людини. До них відносяться:

- Організація Об'єднаних Націй
- Генеральна асамблея ООН;
- Верховний комісар ООН з прав людини;
- Комісія з прав людини і жінок;
- Міжнародна організація праці;
- Міжнародна організація з міграції;
- Рада Європи;
- Європейський суд з прав людини та ін. [67, с. 97].

Необхідно погодитись з думкою М.В. Савчина, який зазначає, що судова практика все більше окреслює контури міжнародного конституційного і глобального права, «адже зближення та уніфікація національних законодавств є більш комплексною проблемою». Автор дослідження засвідчує свою думку тим, що:

- 1) зарубіжне право застосовується у процесі діяльності конституційної юстиції;
- 2) відбувається вплив міжнародних юрисдикційних установ на національну систему захисту прав людини;
- 3) значення рішень Конституційного суду окремої держави відіграє ключову роль для діяльності міжнародних правозахисних організацій [75, с. 389].

3.2. Концепція захисту прав людини в Китайській народній республіці

Досвід Східної Азії вже давно помітний серед сучасних дебатів щодо прав людини та їх розвитку. Авторитарний східноазіатський виклик правам людини поставив права людини на протиположності азіатським культурним цінностям і пов'язаним із цим потребам розвитку Східної Азії. Хоча кілька країн Східної Азії протистояли цим претензіям і встановили конституційні демократії ліберальним захистом прав людини, деякі інші, зокрема і Китай та інші посткомуністичні країни Південно-Східної Азії, продовжували наполягати на цих азіатських цінностях та аргументах розвитку, щоб виправдати авторитаризм і суворі межі з прав людини. У той час, коли різні ООН доповіді стосуються досягнення Цілей розвитку тисячоліття з прав людини та належного врядування, кілька індустріально розвинених країн Східної Азії привели світ в економічний розвиток [76, с. 76].

Основна етична концепція китайських суспільно-політичних відносин - це виконання обов'язку перед своїм сусідом, а не вимагання прав. Ідею взаємних зобов'язань розцінюють як фундаментальне вчення конфуціанства. Про це пише китайський філософ Ло Чунг-Шу (1903-1985) у своїй відповіді під назвою "Права людини в китайській традиції" на опитування ЮНЕСКО про філософське основи прав людини, надіслані 1 червня 1947 року [77].

Більшість проблем, пов'язаних з правами людини, з якими Китай сьогодні стикається, випливають із великої інерційності традиційних китайських поглядів, що є продуктом великого віку, розміру та гордості країни. Значно західні "міжнародні" норми, за якими іноземці часто оцінюють Китай, відносно нові для країни, яка стала повноцінним членом міжнародного суспільства лише у 1980-х. Навіть там, де держава приймає та кодифікує певний захист прав людини, ефективне правозастосування по всій країні часто буває важким. Відповідальність керівництва за управління такою багатонаціональною імперією, можливо, породила сподівання на політику, яка іноді викликає

жахливість, наносячи страждання частини суспільства в інтересах якогось більшого блага. і авторитарна традиція неминуче призводить до зловживань владою та нетерпимості до викликів авторитету правлячого режиму [76, с. 84].

Громадяни Стародавнього Китаю користувалися благами, у тій мірі, у якій вони розуміли це як визначну світову цивілізацію. Загрози фізичному та економічному добробуту людей, які сучасною мовою можна назвати "правами людини", вважалися, головним чином, наслідками розладів та воєнних дій (громадянської війни чи іноземного вторгнення). Більшість китайців бачили надію на захист від цих загроз не в розширених індивідуальних свободах, а в членах суспільства, які виконують свої зобов'язання, і в сильному уряді, який правив справедливо. *Конфуціанська* філософія цінувала соціальну гармонію і навчала, що цього найкраще досягають люди, що відповідають ідеалам, пов'язаним з їхньою особливою роллю (батько, син, друг, фермер, чиновник тощо). Правителі були б найбільш ефективні тоді, як казав Конфуцій, як би вони правили добродібно, надихаючи на законну та відповідальну поведінку через моральний приклад, а не через примус і покарання [78, с. 219].

У Китаї, приблизно з сучасним розвитком буддизму в Індії в шостому столітті до нашої ери, у зв'язку з філософом Конфуцій виникла нова етико-філософська система. Після смерті Конфуція традиція була розвинена ще в четвертому столітті до н.е. філософами Менцій і Ксунц. Конфуціанство, скоріше моральна та етична філософія, ніж релігія, прагнуло виробити принципи етичного та гуманного управління державою як засобу політичної та соціальної реформи. Він підкреслював особистісний моральний розвиток разом із послухом форм належної поведінки, продиктованих різними соціальними відносинами. Шість стосунків, на яких фокусується конфуціанство, - це:

- батько і дитина;
- правитель і міністр;
- урядовці;
- чоловік і дружина;
- старші та молодші брати і сестри;

— друг до друга.

Всі ці стосунки розуміються на основі глибокого принципу доброзичливості, співчуття та любові (jen). Глибокий акцент на синові благочестя дітей до батьків - це відмінна риса конфуціанства, яке іноді переноситься на інші відносини, зокрема на політичні стосунки між правителями і правителями. Таким чином, сімейні структури та чесноти були поширені на інші сфери. Але правильні відносини в кожній із шести областей вважаються такими, що забезпечують загальну соціальну гармонію [76, с. 86].

Конфуціанство поділяє з індуїзмом, буддизмом та іншими східними релігіями акцент на людяності, співчуття, толерантність, злагода та обов'язок - все це може сприяти культурі прав людини. [78, с. 220].

Джозеф Чан, вчений конфуціанської політичної думки, зазначає, що це взаємний аспект традиції виходить за рамки звичайних відносин. Так, він вважає, що конфуціанська етика доброзичливості в кінцевому рахунку ґрунтується на загальній гуманності, а не на диференційованих соціальних ролях - вона несе етичні наслідки поза цими ролями [79, с. 15-16].

У своїх дослідженнях Д. Чан також розкриває стереотип конфуціанства як неминуче колективістської етики. Автор вважає, що, що конфуціанство не надає значення ідеї людей вільно обирати свої цілі, якими б вони не були», - стверджує Чан. «Акцент робиться більше на правильному, ніж на вільному, а діяти правильно - це діяти згідно з найкращим розумінням вимоги конфуціанської моралі. Але конфуціанство ніколи не засуджує чи принижує індивідуальні інтереси, що розуміються як потреби та законні бажання людей». Що стосується наслідків для міжнародних прав людини, Чан вважає, с що конфуціанська думка не протидіятиме основній фундаментальним правам людини як складової загального блага, а скоріше, щоб це взяло їх за основу для законного суспільно-політичного порядку. Тож конфуціанство не відкине права людини на тій підставі, що вони захищають основні індивідуальні інтереси. Соціальний порядок і гармонія можуть лише підтверджувати та захищати інтереси людей у сфері безпеки, матеріальних благ, соціальних відносин та

чесного поводження. Принаймні, у цих питаннях немає несумісності між конфуціанством та концепцією прав людини [79, с. 17].

Конфуціанська думка визнала можливість повалення несправедного уряду. Успішний бунт свідчить про те, що правитель втратив «мандат небесний» через відсутність чесноти. На практиці, звичайно, широкі повноваження держави щодо придушення та покарання своїх опонентів робили революцію важкою і надзвичайно ризикованою [78, с. 228].

Нового періоду КНР зазнала в результаті вторгнення та експлуатації технологічно та промислово розвиненими іноземними державами. Цей період вважають згубним також і для прав людини, оскільки китайський народ зазнав постійної експлуатації та безладу через скупість іноземних окупантів та неефективність власного уряду для захисту своїх інтересів. Населення постраждало соціально-економічно через виснаження своїх національних багатств та втрату пільг іноземцям. Гірше, що багато людей зазнали більшого прямого фізичного насильства внаслідок беззаконня або жорстокості - сумнозвісна «розправа Нанкіна» китайських цивільних осіб, що є лише одним із прикладів [76, с. 86].

Подіями "Століття сорому" пронизані сучасні китайці націоналістичні лідери, переконані, що для того, щоб змінити своє важке становище, Китаю було потрібно зміцнення всередині - через єдність, стабільність та економічний розвиток - для того, щоб підтримувати суверенітет Китаю проти закордонного насильства. І націоналісти, лідером яких Чан Кайшек вийшов на посаду лідера, і Комуністична партія Китаю (КПК) при Мао Цзедун розглядали авторитарний патріотичний уряд як частину рішення [78, с. 23].

Багато порушень прав людини в Китаї випливають із труднощів із застосуванням закону чи з затримкою традиційних поглядів, в яких уряд продемонстрував значну відкритість та готовність до вдосконалення. Більш нерозв'язною проблемою є політична система КНР, яка по суті обмежує деякі політичні права, які широко приймаються на міжнародному рівні. КПК не вагається, щоб придушити виклики своєму виключному політичному

авторитету, і деякі види мирного політично орієнтованого вираження та діяльності суворо караються. Чинovníки партії часто стверджували, що Китай в даний час не в змозі надати повний спектр бажаних політичних привілеїв. Країна занадто велика, занадто бідна і занадто населена, щоб підтримувати політичні та економічні права. Перший знищить останній:

- дозвіл громадян оскаржувати режим призведе до хаосу;
- надання працівникам страйку та демонстрації може знищити процвітання нації;
- неконтрольована народжуваність зробила б країну нездатною прогодувати себе.

Деякі китайці, однак, цю позицію відкидають. «Жодна країна чи суспільство не можуть обійтися правовим захистом ... якщо воно хоче модернізувати свою економіку», - каже Вей Цзінгшенг, колишній червоногвардійський, який згодом був ув'язнений за критику режиму. «У міру вдосконалення стандарту повноважень та правосуддя в правовій системі ... права людей будуть краще гарантовані, а їхні економічні можливості будуть розширені» [76, с. 90].

Правова система Китаю розвивається, хоча і повільно, у напрямку більш ліберальних міжнародних норм. Влада Китаю звернулася за порадою до юридичних експертів з демократичних країн щодо можливих реформ. На рівні місцевого самоврядування здійснюється обмежена демократизація, на деяких керівних посадах проводяться вибори. Шлях, прокладений сусідніми державами Південною Кореєю та Тайваню, що еволюціонували від авторитарної до демократичної систем, говорить про те, що економічний розвиток створює непереборний тиск для політичних реформ. Постійний прогрес у галузі прав людини буде заперечуватися першочерговою турботою режиму щодо збереження "стабільності" на тлі суперечок, спричинених швидким зростанням Китаю. В якийсь момент, ймовірно, що подальші реформи будуть неможливі без політичної лібералізації, яка дозволяє збільшити відповідальність уряду перед своїми громадянами та дозволяє легальну участь

альтернативних політичних партій та профспілок, а також санкціонованих КПК. Якщо і коли це станеться, права людини в Китаї досягнуть важливого перехрестя потенційної кризи та потенційної можливості [78, с. 45].

3.3. Концепція неформального американського конституціоналізму

Конституціоналізм Сполучених Штатів визначається як комплекс ідей, поглядів та зразків, що розробляють принцип, згідно з яким повнота влади походить від народу і обмежена сукупністю основ закону. На думку одного з аналітиків, ці ідеї, погляди та закономірності впливають з "динамічного політичного та історичного процесу, а не зі статичного тіла думки, закладеного у XVIII ст." [80, с. 34].

Формування американської ідеї конституціоналізму від початку відбувалось завдяки помітному впливу ідеології лібералізму. На відміну від європейських ідей, де головними пріоритетами постають сьогодні рівність і солідарність, американська ідея ставить головною цінністю людську свободу.

Конституційні засади досить особливі, і кожен вчений по-своєму окреслює особливості конституціоналізму в США. А. де Токвіль, наприклад, зазначає, що специфіка конституціоналізму США виявляється у тому, що людина підкоряється тільки закону і вимогам правосуддя.

Конституційними основами в США прийнято вважати:

- громадянську злагоду;
- рівність усіх перед законом;
- підзвітність;
- необмежена свобода думки, слова, преси і мирних зібрань;
- обмежене правління;
- народне представництво;
- права меншин;
- право на юридичний захист та ін.

Необхідно підкреслити існуючу в США модель представницького правління, яка, разом із федералізмом забезпечує високий ступінь автономності громадянського суспільства щодо держави [81, с. 98].

Саме Конституція Сполучених штатів 1787 року першою становила свободу совісті, думки, слова і преси за межі контролю з боку держави, забороняючи їй втручання у цю сферу.

В основі Конституції США також були закріплені положення, що забороняють державі обмежувати свободу як народу, ринку так і приватної власності. Так, конституційна модель в якості виконання урядових функцій США гармонійно поєднуються з федералізмом, гарантіями самоврядування і громадянською свободою.

Конституціоналізм США історично займав центральне місце становище у світі. Правові та політичні інститути США здавна вважаються парадигматичними прикладами ліберальної теорії та практики. Вплив Конституції 1787 р. безперечний, і її досягнення в питаннях стабільності та процвітання політичної спільноти, яку вона регулює, широко захоплюються. Країни всіх регіонів світу були натхнені (або відтворені) великою частиною положення її змісту [82, с. 56].

Однак протягом останніх кількох років дискутували про ослаблення конституційної моделі США, або про зменшення її актуальності в міжнародному контексті. Наприклад, суддя Верховного Суду Рут Бадер Гінзбург підтвердила, що якщо країна розробляє проект нової конституції сьогодні вона рекомендувала б дивитися не на США, а на Канаду, Південну Африку чи Європу. Її колега Стівен Брейер нещодавно дослідив зобов'язання юристів США виходити за рамки законів США, приймаючи свої конституційні рішення. Більш конкретно все ж, останні дослідження показують, що вплив Конституції США помітно зменшився з 1980-х рр. Все менше конституцій свідчить про відбиток Конституції 1787 року [81, с. 104].

Пропонується багато аргументів для пояснення передбачуваного зниження його впливу. Серед них є аргумент того, що Конституція США не

відповідає сучасним конституційним потребам, оскільки вона визнає дуже мало прав, не згадує колективні чи соціальні, економічні та культурні права, і надзвичайно важко реформувати, що перешкоджає гнучкості, необхідній для сучасного світу, що постійно змінюється. До цих пояснень додаються політичні та економічні аргументи, що ґрунтуються на питаннях конституційної теорії та практики, включаючи ослаблення економічної системи США, проблеми двопартійності, з якими стикаються Сполучені Штати, та зменшення політичного престижу країни.

Конституційне верховенство - основа американського політичного устрою - тепер поділяється в тій чи іншій формі у більше ста країн світу. Численні поставторитарні режими в колишньому Східному блоці, Південній Європі, Латинській Америці та Азії швидко посвідчили затвердити принципи сучасного конституціоналізму при переході до демократії. Навіть такі країни, як Великобританія чи Нова Зеландія - давно не названі останніми бастіонами парламентського суверенітету у стилі Вестмінстер - поступово взяли за глобальну тенденцію до конституціоналізації. Тим часом національні вищі суди та наднаціональні трибунали стали вирішальними перекладачами конституційних положень у практичні настанови щодо суспільного життя. Практично щодня газети повідомляють про такі питання, як судові призначення Верховного суду Сполучених Штатів щодо конституціоналізації в Іраку чи в Європейському Союзі, або політичні рішення у Росії, Ізраїлі, Німеччині чи Південній Африці [80, с. 22].

Така широкомасштабна тенденція до конституціоналізації також значно вплинула на двох континентальних сусідів Сполучених Штатів, Канаду та Мексику. Незважаючи на те, що спадщина конституціоналізму США та активний судовий розгляд минули дворічну річницю, Канада, не кажучи вже про Мексику, є відносно новим світом конституціоналізму [81, с. 108].

Два помітні головні судді США, які відіграли важливу роль у розвитку американського конституціоналізму, - Джон Маршалл та граф Уоррен. Джон Маршалл, 4-й головний суддя, підтримував принцип судового перегляду у

знаменній справі 1803 р. Марбері проти Медісона, за яким Верховний суд міг би скасувати закони федерації та штату, якщо вони суперечать Конституції. Встановивши принцип судового перегляду, суд Маршалла допоміг втілити ідеологію поділу влади та зміцнити позицію американської судової влади як незалежної та рівноправної гілки влади. З іншого боку, граф Уоррен, 14-й головний суддя, значно розширив громадянські права та громадянські свободи всіх американців через низку важливих рішень. Суд Уоррена розпочав ліберальну конституційну революцію, принісши "один чоловік, один голос" до США, розірвавши расову сегрегацію та закони штатів, що забороняють міжрасові шлюби, розширивши охоплення Білла про права, надавши права підсудним адвокату та мовчання [82, с. 78].

Висновки до розділу 3

Тому, до третього розділу можемо зазначити такі підсумки. Формування глобального конституціоналізму є бере свій початок відносно нещодавно, але вже на сучасному етапі відіграє велику роль, оскільки її положення відповідають сучасним тенденціям соціального та правового розвитку суб'єктів міжнародного спілкування. Концепція глобального конституціоналізму виражає ідею застосування конституційних принципів у міжнародно-правовій сфері для того, щоб забезпечити міжнародно-правовий порядок.

Концепція захисту прав людини в Китайській народній республіці виражається у поглядах конфуціанства, обов'язку перед суспільством та підтримки соціальної гармонії. Китайська Конфуціанська філософія цінувала соціальну гармонію і навчала, що цього найкраще досягають люди, що відповідають ідеалам, пов'язаним з їхньою особливою роллю, правильні відносини яких в кожній із шести галузей вважаються такими, що забезпечують загальну соціальну гармонію.

Американський конституціоналізм виражається в якості ідей та поглядів, які формують принцип, згідно з яким повнота влади походить від народу і обмежена сукупністю основ закону. Формування американської ідеї

конституціоналізму відбувалось під значним впливом ідеології лібералізму. На відміну від європейських ідей, де головними пріоритетами постають сьогодні рівність і солідарність, американська ідея ставить головною цінністю людську свободу. Саме Конституція Сполучених штатів 1787 року першою становила свободу совісті, думки, слова і преси за межі контролю з боку держави, забороняючи їй втручання у цю сферу.

ВИСНОВКИ

Міжнародний захист прав людини на сьогоднішній день сформувався як інститут міжнародного права прав людини, що є галуззю міжнародного права. Головною метою права прав людини є підтримка та захист прав людини, що здійснюється завдяки правовому забезпеченні прав людини та основних свобод на міжнародному і на національному рівнях. Важливу роль у втіленні поставленої мети у сфері захисту прав людини відіграє інтернаціоналізація досягнень, що забезпечується завдяки розгляду доповідей, розслідуванню випадків порушень прав людини, видання публікацій та поширення через засоби масової інформації. Елементами міжнародного захисту прав людини виступають загальні принципи та принципи міжнародного права, норми та міжнародно-правові стандарти

Міжнародні механізми захисту прав людини – це міждержавні об'єднання та організації, які були утворені для підтримки та захисту прав і свобод людини, а у випадку їх порушення – відновлення їхніх прав. Виділяють універсальні та регіональні механізми захисту прав людини. Універсальний механізм захисту прав людини існує на рівні ООН, оскільки до Організації входять майже всі країни світу та захист прав людини передбачається як одна із основних цілей установи. Регіональними механізмами існують в межах європейської, міжамериканської та африканської систем захисту прав людини, найефективнішою із яких зараз залишається Європейська система захисту прав людини.

Головну роль у забезпеченні прав людини у європейському просторі відіграє РЄ, основною функцією якої від самого початку була захищати права людини та основні свободи. Права людини й основні свободи були закріплені у двох найбільших документах РЄ – ЄКПЛ та Європейській соціальній хартії. Інституційну основу Ради Європи у сфері захисту прав людини забезпечують Комітет Міністрів, Парламентська асамблея та ЄСПЛ та Комісар Ради Європи з

прав людини. Доповнює механізм захисту прав людини в Європі система захисту прав людини в ЄС, що закріпила права людини в Хартії основних прав ЄС та визнала її юридичну силу поряд із іншими Договорами у Договорі про ЄС. У галузі забезпечення прав людини діє Агентство з основних прав, Європейський інспектор з захисту даних та Спеціальний представник ЄС з прав людини. Діяльність ОБСЄ є також важливим елементом європейської системи захисту прав людини, оскільки основні програмні документи ОБСЄ є загально визнаними європейськими стандартами. У її рамках було вироблено механізм контролю за виконанням норм з прав людини, що впливають із зобов'язань «людського виміру», а контроль за ними здійснюється Бюром з демократичних інститутів. Сформований механізм людського виміру складається з таких інструментів як: Віденський та Московський механізм, завдяки яким держави-учасниці мають змогу привернути увагу до питань, що стосуються виконання зобов'язань іншою державою-учасницею ОБСЄ.

Розглядаючи Міжамериканську систему захисту прав людини необхідно зазначити, що в основі її функціонування лежать одночасно три документа: Статут Організації американських держав, Американська декларація прав і обов'язків людини, Міжамериканська конвенція прав людини. Відповідно до останньої, було утворено механізм контролю за виконанням зобов'язань, взятих на себе державами-учасницями, який було покладено на Міжамериканську комісію та Міжамериканський суд з прав людини.

Найбільш представницькою регіональною системою захисту прав людини вважається африканська, яка складається з наступних елементів: Африканська хартія прав людини і народів і двох протоколів до неї, додаткових спеціальних угод та контрольного механізму, який реалізовується завдяки Африканській комісії з прав людини і народів, Африканського суду з прав людини і народів, Африканського комітету експертів з прав та основ добробуту дитини.

Захист прав людини в межах ОІС наголошується в преамбулі Статуту організації, а передбачає створення Незалежної Постійної Комісії з прав

людини, що покликана сприяти закріпленням правам відповідно до ісламських цінностей. Правовою основою діяльності є Каїрська конвенція, що закріплює ісламський підхід правозахисної концепції і стверджує верховенство релігійної доктрини над правовими законами. В рамках ЛАД важливо підкреслити роль Арабської хартії прав людини, що закріпила особисті права людини, зобов'язання держав-учасників, механізм контролю і систему звітів держав. Після набрання чинності хартії було утворено Арабський комітет з прав людини, яка розглядає періодичні доповіді держав-учасниць та надає їм свої рекомендації.

Формування глобального конституціоналізму є бере свій початок відносно нещодавно, але вже на сучасному етапі відіграє велику роль, оскільки її положення відповідають сучасним тенденціям соціального та правового розвитку суб'єктів міжнародного спілкування. Концепція глобального конституціоналізму виражає ідею застосування конституційних принципів у міжнародно-правовій сфері для того, щоб забезпечити міжнародно-правовий порядок.

Концепція захисту прав людини в Китайській народній республіці виражається у поглядах конфуціанства, обов'язку перед суспільством та підтримки соціальної гармонії. Китайська Конфуціанська філософія цінувала соціальну гармонію і навчала, що цього найкраще досягають люди, що відповідають ідеалам, пов'язаним з їхньою особливою роллю, правильні відносини яких в кожній із шести галузей вважаються такими, що забезпечують загальну соціальну гармонію.

Американський конституціоналізм виражається в якості ідей та поглядів, які формують принцип, згідно з яким повнота влади походить від народу і обмежена сукупністю основ закону. Формування американської ідеї конституціоналізму відбувалось під значним впливом ідеології лібералізму. На відміну від європейських ідей, де головними пріоритетами постають сьогодні рівність і солідарність, американська ідея ставить головною цінністю людську свободу. Саме Конституція Сполучених штатів 1787 року першою становила

свободу совісті, думки, слова і преси за межі контролю з боку держави, забороняючи їй втручання у цю сферу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Буткевич В. Г. Міжнародне право. Основи теорії : [підручник] / Буткевич В. Г., Мицик В. В., Задорожній О. В. ; за ред. В. Г. Буткевича – К. : Либідь, 2004. – 816 с.
2. Oberleitner G. Humanitarian Law as a Source of Human Rights Law / G. Oberleitner // The Oxford Handbook of International Human Rights Law / [ed. by D. Shelton]. – The USA : Oxford University Press, 2013. – Vol. I. – 248-249 p.
3. De Schutter O. International Human Rights Law / O. De Schutter. – The USA : Oxford University Press, 2010. – 1033 p.
4. Загальна декларація прав людини [Електронний ресурс] // Законодавство України. – Режим доступу : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015
5. The Foundation of International Human Rights Law [Electronic resource] // The official site of United Nations. – Access mode : <https://www.un.org/en/sections/universal-declaration/foundation-international-human-rights-law/index.html>
6. Конституція України [Електронний ресурс] // Законодавство України. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>
7. Статут Організації Об'єднаних Націй і Статут Міжнародного Суду [Електронний ресурс] // Законодавство України. – Режим доступу : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_010
8. Лищина И. Международные механизмы защиты прав человека [Электронный ресурс] / И. Лищина // Права Человека: Электронная библиотека. – Режим доступа : <http://library.khpg.org/index.php?id=1080721325>

9. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права [Електронний ресурс] // Законодавство України. – Режим доступу : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043
10. Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права [Електронний ресурс] // Законодавство України. – Режим доступу : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_042
11. Міжнародна конвенція про ліквідацію всіх форм расової дискримінації [Електронний ресурс] // Законодавство України. – Режим доступу : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_105
12. Конвенція проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання [Електронний ресурс] // Законодавство України. – Режим доступу : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_085
13. Inter-American Court of Human Rights [Electronic resource] // The official site of the Inter-American Court. – Access mode : <http://www.corteidh.or.cr/index-en.cfm>
14. Inter-American Commission on Human Rights (IACHR) [Electronic resource] // The official site of the OAS. – Access mode : <https://www.oas.org/en/iachr/>
15. African Commission on Human and Peoples' Rights (ACHPR) [Electronic resource] // The official site of the ACHPR. – Access mode : <https://www.achpr.org/>
16. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод [Електронний ресурс] // Законодавство України. – Режим доступу : http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004
17. Статут Ради Європи [Електронний ресурс] // Законодавство України. – Режим доступу : http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_001
18. Котляр И. И. Права человека : учеб. пособие для студентов высш. учеб. заведений / И. И. Котляр. – Минск : Тесей, 2002. - 256 с.

19. Мицик В. В. Права людини у міжнародному праві. Міжнародно-правові механізми захисту / В. В. Мицик : підруч. для вузів. – К. : Промінь, 2010. – 722 с.
20. Parliamentary Assembly of the Council of Europe [Electronic resource] // The official site of the Council of Europe. – Access mode : <http://www.assembly.coe.int/nw/Page-EN.asp?LID=Functioning>
21. Пастухова Л. В. Європейський механізм забезпечення прав людини : навч. посібник. – Сімферополь : Таврія, 2009. - 224 с.
22. Симановский С. И. Права человека : учеб.-метод., пособие / С. И. Симановский. – Минск: БГПУ, 2009. - 123 с.
23. Барышева, Е.В. Теории прав человека : учеб. пособие / Е.В. Барышева, М.А. Гордеева, Н.В. Шатина. – М. : РУДН, 2012. – 210 с.
24. Механізми захисту прав людини в рамках ЄС : науковий журнал / Г. П. Циверенко, П. Ю. Лебідь – ВНПЗ «Дніпропетровський гуманітарний університет», 2014 – 377 с.
25. Договір про Європейський Союз [Електронний ресурс] // Законодавство України. – Режим доступу : http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_029
26. Charter of Fundamental Rights of the European Union [Electronic resource] // Official Journal of the European Communities. – Access mode : http://www.europarl.europa.eu/charter/pdf/text_en.pdf
27. The European Union Agency for Fundamental Rights [Electronic resource] // The official site of European Union Agency for Fundamental Rights. – Access mode : <http://fra.europa.eu/en/about-fra>
28. The European Data Protection Supervisor [Electronic resource] // The official site of European Data Protection Supervisor. – Access mode : https://edps.europa.eu/about-edps_en
29. Международная защита прав человека : учебник / отв. ред. А. Х. Абашидзе. – Москва : РУДН, 2017. – 466 с.

30. Topics of the European Union - Human rights [Electronic resource] // The official site of European Union. – Access mode : https://europa.eu/european-union/topics/human-rights_en
31. Региональные системы защиты прав человека : учеб. пособ. / отв. ред. А. Х. Абашидзе. – М.: РУДН, 2012. – 400 с.
32. Migration and asylum [Electronic resource] // The official site of European Union. – Access mode : https://ec.europa.eu/info/topics/migration-and-asylum_en
33. Progress report on the Implementation of the European Agenda on Migration [Electronic resource] // The official site of European Union. – Access mode : https://ec.europa.eu/home-affairs/sites/homeaffairs/files/what-we-do/policies/european-agenda-migration/20190306_com-2019-126-report_en.pdf
34. Гусейнов Л. Г. Международная ответственность государств за нарушения прав человека. / Л. Г. Гусейнов. - К., 2000. - 316 с.
35. Європейська соціальна хартія [Електронний ресурс] // Законодавство України. – Режим доступу : http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_300
36. Європейська соціальна хартія (переглянута) [Електронний ресурс] // Законодавство України. – Режим доступу : http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_062
37. Європейська конвенція про запобігання катуванням чи нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню чи покаранню [Електронний ресурс] // Законодавство України. – Режим доступу : http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_068
38. Симановский С. И. Права человека : учеб.-метод., пособие / С. И. Симановский. – Минск: БГПУ, 2009. - 123 с.
39. Карташкин В. А. Права человека : международная защита в условиях глобализации / В. А. Карташкин. – Москва : Норма : ИНФРА-М, 2011. – 288 с.

40. Заключний акт Наради з безпеки та співробітництва в Європі [Електронний ресурс] // Законодавство України. – Режим доступу : http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_055
41. Підсумковий документ Віденської зустрічі держав-учасниць Наради з безпеки та співробітництва в Європі (Витяг) [Електронний ресурс] // Законодавство України. – Режим доступу : http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_081
42. Документ Копенгагенської наради Конференції щодо людського виміру НБСЄ [Електронний ресурс] // Законодавство України. – Режим доступу : http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_082
43. Документ Московської наради Конференції щодо людського виміру НБСЄ [Електронний ресурс] // Законодавство України. – Режим доступу : http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_084
44. Бюро ОБСЄ з демократичних інститутів і прав людини (БДІПЛ) [Електронний ресурс] // Уповноважений Верховної Ради з прав людини. – Режим доступу : <http://www.ombudsman.gov.ua/ua/page/secretariat/international-cooperation/spivpraczya-z-mizhnarodnimi-organizacziyami/klyuchovi-mizhnarodni-organi-u-galuzi-prav-lyudini/obsye/byuro-obsye-z-demokraticnix-institutiv-i-prav-lyudini-bdipl.html>
45. Верховний комісар ОБСЄ у справах національних меншин [Електронний ресурс] // Уповноважений Верховної Ради з прав людини. – Режим доступу : <http://www.ombudsman.gov.ua/ua/page/secretariat/international-cooperation/spivpraczya-z-mizhnarodnimi-organizacziyami/klyuchovi-mizhnarodni-organi-u-galuzi-prav-lyudini/obsye/verhovnij-komisar-obsye-u-spravax-natsionalnix-menshin.html>
46. Механізми человеческого измерения меншин [Электронный ресурс] // Бюро ОБСЕ по демократическим институтам и правам человека . – Режим доступа : <https://www.osce.org/ru/odihr/84451>

47. OSCE Mechanisms & Procedures [Electronic resource] // The official site of OSCE. – Access mode : <https://www.osce.org/cpc/34427?download=true>
48. Павлова Л. В. Право прав человека : учеб. пособ. / Л. В. Павлова. – Минск : БГУ, 2005. – 195 с.
49. Кузнецова С. Н. Международная защита прав человека : учеб. пособ. / С. Н. Кузнецова. – Нижний Новгород : Изд-во ННГУ им. Н. И. Лобачевского, 2005. – 159 с.
50. Charter of the Organization of American States [Electronic resource] // The official site of Organization of American States. – Access mode : http://www.oas.org/en/sla/dil/docs/inter_american_treaties_A41_charter_OAS.pdf
51. American Declaration of the Rights and Duties of Man [Electronic resource] // The official site of Organization of American States. – Access mode : https://www.oas.org/dil/access_to_information_human_right_American_Declaration_of_the_Rights_and_Duties_of_Man.pdf
52. American Convention on Human Rights [Electronic resource] // The official site of Organization of American States. – Access mode : https://www.oas.org/dil/treaties_B32_American_Convention_on_Human_Rights.pdf
53. Саблин Д. А. Права человека : учеб. пособ / Д.А. Саблин. – Оренбург : ОГУ, 2004. – 166 с.
54. Organization of Islamic Cooperation [Electronic resource] // The official site of Organisation of Islamic Cooperation. – Access mode : https://www.oic-oci.org/page/?p_id=52&p_ref=26&lan=en
55. Charter of the Organisation of Islamic Cooperation [Electronic resource] // The official site of Organisation of Islamic Cooperation. – Access mode : https://www.oic-oci.org/upload/documents/charter/en/oic_charter_2018_en.pdf
56. The Dhaka Declaration on Human Rights in Islam [Electronic resource] // The official site of Parliamentary Assembly of Council of Europe. – Access mode : <http://www.assembly.coe.int/Committee/JUR/ajdoc282016.pdf>

57. Independent Permanent Human Rights Commission (IPHRC) of The Organisation of Islamic Cooperation (OIC) [Electronic resource] // The official site of Organisation of Islamic Cooperation. – Access mode : <https://www.oic-iphrc.org/en/>
58. The Cairo Declaration on Human Rights in Islam [Electronic resource] // Human Rights Library of University of Minnesota. – Access mode : <http://hrlibrary.umn.edu/instreet/cairodeclaration.html>
59. League of Arab States [Electronic resource] // The official site of League of Arab States. – Access mode : <http://www.leagueofarabstates.net/ar/Pages/default.aspx>
60. The 1994 Arab Charter on Human Rights [Electronic resource] // Library of Swedish Foundation for Human Rights. – Access mode : <http://www.humanrights.se/wp-content/uploads/2012/01/Arab-Charter-on-Human-Rights.pdf>
61. The 2004 Arab Charter on Human Rights [Electronic resource] Library of European Union. – Access mode : http://www.eods.eu/library/LAS_Arab%20Charter%20on%20Human%20Rights_2004_EN.pdf
62. Arab Human Rights Committee [Electronic resource] // The official site of the League of Arab States. – Access mode : <http://www.lasportal.org/ar/humanrights/Committee/Pages/default.aspx>
63. Protocol to the African Charter on Human & Peoples Rights [Electronic resource] // The official site of African Union. – Access mode : https://au.int/sites/default/files/treaties/36393-treaty-0019_-_protocol_to_the_african_charter_on_human_and_peoplesrights_on_the_establishment_of_an_african_court_on_human_and_peoples_rights_e.pdf
64. African Charter on Human and Peoples Rights [Electronic resource] // The official site of African Commission on Human and Peoples' Rights. – Access mode : <https://www.achpr.org/legalinstruments/detail?id=49>

65. The African Court on Human and Peoples' Rights [Electronic resource] // The official site of the African Court. – Access mode : <http://en.african-court.org/>
66. Protocol to the African Charter on Human & Peoples Rights [Electronic resource] // The official site of African Union. – Access mode : https://au.int/sites/default/files/treaties/36393-treaty-0019_-_protocol_to_the_african_charter_on_human_and_peoplesrights_on_the_establishment_of_an_african_court_on_human_and_peoples_rights_e.pdf
67. Львова Є.О. Глобальний конституціоналізм: теоретичні підходи та правові виклики до формування / Є.О. Львова. – Одеса : Фенікс, 2019. – 294 с.
68. The Constitutional foundations of world peace / R. Falk, R. Johansen, S. Kim // Albany. – N.Y. : State University of New York Press, 1993. – P. 9
69. Львова Є.О. Основні структурні характеристики глобального конституціоналізму. Вісник Маріупольського державного університету. Серія «Право». 2013. Випуск № 5. С. 57-64.
70. Зорькин В.Д. Интеграция европейского конституционного пространства: ответы и вызовы : доклад на Межд. Конфер. «Единое правовое пространство Европы и практика конституционного правосудия». – М. : Норма, 2008. С. 423-424.
71. Грицяк І.А. Правова та інституційна основа Європейського Союзу : [підручник] / І.А. Грицяк. – Х.: Вид-во ХарПІ НАДУ «Магістр», 2009. – 620 с.
72. Пазенюк А.С. Права та свободи людини і громадянина : навч. посіб. / А.С. Пазенюк. - К. : Академвидав, 2010. - 176 с.
73. Constitution of the Republic of South Africa [Electronic resource] // The official site of South African Government. – Access mode : <https://www.gov.za/documents/constitution-republic-south-africa-1996>
74. Баймуратов М.О. (ред.) Міжнародні виборчі стандарти: правова природа, змістовна та системна характеристика, актуальні питання імплементації в законодавство України : монографія. – Суми: Університетська книга, 2012. С. 16.

75. Савчин М.В. Сучасні тенденції конституціоналізму у контексті глобалізації та правового плюралізму / М.В. Савчин. – Ужгород : РІК-У, 2018. – 439 с.
76. Davis M. The political economy and culture of human rights in East Asia / M. Davis. – The UK : Edward Elgar Publishing, 2010. – 611 p.
77. A Confucian approach to human rights [Electronic resource] // The official site of UNESCO. – Access mode : <https://en.unesco.org/courier/2018-4/confucian-approach-human-rights>
78. Christie K. The Politics of Human Rights in East Asia / K. Christie, D. Roy. – England : Pluto Press, 2001. 316 p.
79. Chan J. Confucianism and Human Rights in Religion and Human Rights / J. Chan. - The USA : Oxford University Press, 2010. – 1033 p.
80. Griffin M. American Constitutionalism / M. Griffin. – The USA : Princeton University Press, 1998. – 228 p.
81. Graber A. A New Introduction to American Constitutionalism / A. Graber. – The USA : Oxford University Press, 2013. – 312 p.
82. Gillman H. American Constitutionalism: Structures of Government / H. Gillman, A. Graber, K. Whittington. – The USA : Oxford University Press, 2013. – 784 p.